

III. ŻYCIE NAUKOWE — VIE SCIENTIFIQUE

POLSKA — POLOGNE

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

PRZEGLĄD PRAC POLSKICH DOTYCZĄCYCH SŁOWIAŃSZCZYZNY STAROŻYTNEJ I WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ

(Na podstawie publikacji z 1976 r.)

DZIEJE BADAŃ, INFORMATORY, PRACE O CHARAKTERZE OGÓLNYM

W roku 1976 ukazał się artykuł L. Łuki poświęcony problematyce badań archeologicznych nad dziejami Pomorza Gdańskiego w starożytności, prowadzonych w okresie minionego trzydziestolecia PRL (1976).

Stan badań nad rzemiosłem artystycznym okresu rzymskiego na obszarze basenu Bałtyku oraz dalsze perspektywy w tym zakresie przedstawił T. Grabarczyk (1976).

W opracowaniu K. Godłowskiego i J. K. Kozłowskiego ukazała się historia starożytna ziem polskich, obejmująca czasy od epoki kamienia po okres wędrówek ludów, przeznaczona jako skrypt dla studentów antropologii i etnografii (1976). Jednotomowa synteza dziejów Polski od czasów najdawniejszych po współczesne, oparta na wynikach najnowszych badań różnych dziedzin nauki historycznej wydana została pod redakcją J. Topolskiego (1976).

Próby rekonstrukcji głównych założeń doktrynalnych, kultu i organizacji religii prasłowiańskiej oraz przemian w nich zachodzących w ciągu wieków na podstawie materiałów archeologicznych podjął się B. Gediga (1976). Autor dostrzega w religii Prasłowian ślady wierzeń i obrzędów sięgających korzeniami okresu schyłkowego neolitu i początków epoki brązu. Zasadnicze zręby doktryny religijnej pozostają niezmienione w ciągu wieków, a nie-

które jej elementy, jak np. palenie zmarłych, ofiary zakładzinowe, ślady symboliki solarnej na znakach garncearskich, niektóre wątki zdobnicze i in. przeszły jako spuścizna do religii Słowian wczesnośredniowiecznych.

Rozwój techniki produkcji soli na terenie Europy od momentu pojawienia się najstarszych zabytków związanych z solowarstwem w środkowym neolicie aż po okres wczesnośredniowieczny przedstawił A. Jodłowski (1976). Autor scharakteryzował warunki naturalne występowania soli w Europie, omówił urządzenia i narzędzia związane z warzelnictwem i górnictwem solnym, następnie podjął próbę rekonstrukcji najważniejszych metod stosowanych przy warzeniu soli oraz marginesowo poruszył zagadnienia związane z techniczną organizacją tej produkcji. Zwrócił również uwagę na różnorodne zastosowanie soli oraz jej rolę w stosunkach gospodarczych, społecznych, politycznych i religijnych.

H. Mamzer na podstawie materiałów z konferencji poświęconej dziejom starożytnej i średniowiecznej metalurgii żelaza na terenie Bułgarii oraz wyników własnych dociekań w tym zakresie, przedstawia własną, odmienną od dotychczasowych, ocenę poziomu rozwoju metalurgii żelaza na tym terenie. Zdaniem autora wczesnośredniowieczna metalurgia obszarów Bułgarii osiągnęła poziom gwarantujący nie tylko zaspokojenie rosnących potrzeb bieżących, ale stwarzający też możliwości przyswojenia sobie nowych rozwiązań technicznych (1976).

O zastosowaniu metod analitycznych w badaniach wykopaliskowych pisze T. Dziekoński (1976). W związku z coraz częstszym stosowaniem w archeologii niektórych metod fizykochemicznych dla wyjaśnienia kwestii pochodzenia wyrobów ceramicznych A. Buko (1976) zwraca uwagę na złożoność problematyki tych badań i postuluje konieczność doboru podstawowej metody badawczej oraz ustalenia precyzyjnego programu badań.

A. Wierciński na podstawie rezultatów szeregu analiz antropologicznych, przeprowadzonych na materiałach kraniologicznych z regionu Wiślicy, datowanych na okres od neolitu po wiek XIX, wskazuje na możliwość zastosowania tych analiz do antropologicznej identyfikacji populacji prasłowiańskich. Przeprowadzone przez autora badania potwierdziły m. in. hipotezę o prasłowiańskim charakterze ludności kultury trzcinieckiej (1976).

Wpływem procesu kremacji na morfologię kości ludzkich zajął się J. Piontek (1976). Wyniki przeprowadzonych przez autora eksperymentalnych spalań szkieletów na stosach drewnianych wykazały m. in., że zmiany kształtu i wielkości kości, a szczególnie czaszki, zachodzące w procesie spalania, uniemożliwiają próby rekonstrukcji cech budowy fizycznej, w związku z czym materiały z cmentarzysk ciałopalnych są nieprzydatne do badań różnicowania rasowego populacji stosującej ciałopalny obrządek pogrzebowy. Cmentarzyska ciałopalne są jednak w dalszym ciągu jednym z podstawowych źródeł do śledzenia zagadnień paleobiologicznych.

O projektach związanych z założeniem rezerwatu archeologicznego na terenie Zawodzia w Kaliszu (grodzisko wczesnośredniowieczne, a w jego

obrębnie m. in. fundamenty kolegiaty Św. Pawła i wieży obronnej z początków XII w.) pisze K. Dąbrowski (1976).

Wydany w 1976 r. 9 tom Informatora Archeologicznego obejmuje wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych na 274 stanowiskach w Polsce oraz 18 obiektach zagranicznych, przedstawione w układzie analogicznym, jak w latach poprzednich.

Zeszyt 18 Śląskich Sprawozdań Archeologicznych zawiera 24 komunikaty i sprawozdania prezentujące wstępne wyniki badań stacjonarnych i powierzchniowych przeprowadzonych w 1976 r. w granicach dawnego województwa wrocławskiego, na obiektach z różnych okresów chronologicznych. Z interesującego nas okresu pochodzą m. in.: stanowisko 3 w Brodnie woj. wrocławskie — osada ludności kultury przeworskiej okresu późnolateńskiego i wczesnośredniowieczna z X - XII w. z licznymi obiektami mieszkalnymi i gospodarczymi, (K. Bykowski); stanowisko 1 w Nowej Męcince woj. legnickie — z obiektami mieszkalnymi, paleniskami, śladami po słupach, datowane na okres halsztacki, późnolateński i wczesnorzymski (J. Bakszas); osada produkcyjna z okresu wpływów rzymskich z III w. n.e. w Czarnowasach gm. Dobrzeń Wielki, woj. opolskie — z pozostałościami budowli częściowo zagłębionych w ziemię o charakterze gospodarczo-mieszkalnym (K. Spychała); osada w Luboszycach, st. 4 — woj. zielonogórskie m. in. z obiektami mieszkalnymi grupy gubińskiej okresu późnolateńskiego i kultury luboszyckiej z okresu wpływów rzymskich (G. Domański); osada hutnicza z okresu wpływów rzymskich w Dobieszewie Małym koło Opoła — 85 obiektów takich, jak — piece dymarskie i prażalnice, magazyny prażonej rudy, paleniska, jamy odpadkowe, budowle mieszkalne słupowe i półziemianki oraz liczny materiał ruchomy (A. Pawłowska); stanowisko 2 w Wielotowie woj. zielonogórskie z obiektami grupy gubińskiej kultury jastorfskiej oraz śladami osadnictwa wczesnośredniowiecznego z XII - XIII w. (G. Domański); osada w Chwałkowie woj. wałbrzyskie z obiektami mieszkalnymi, datowanymi ceramiką na VI - VII w. (J. Lodowski); grodzisko wczesnośredniowieczne z VIII/IX - X w. koło Wysocka woj. legnickie (J. Lodowski); osada i cmentarzisko kurhanowe z VIII - XII w. w Będkowicach koło Sobótki woj. wrocławskie — obiekty mieszkalne, sakralne — kaplica i gospodarze (H. Śledzik); cmentarzisko z okresu wpływów rzymskich — faza C₂ w Grabicach woj. zielonogórskie (G. Domański); cmentarzisko w Starym Zamku woj. wrocławskie — birtualne, datowane kabłączkami skroniowymi na koniec X - XI w. (J. Lodowski). Ponadto obszerniej omówione zostały wyniki badań wykopaliskowych na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w rejonie kościoła katedralnego. W czterech kolejnych poziomach osadniczych datowanych na drugą połowę XI w. uchwycono relikty zabudowy wraz z inwentarzem ruchomym, zlokalizowano m. in. warsztaty złotnicze, jubilerskie i ciesielskie (J. Kaźmierczyk); przedstawiono wstępną analizę paleobotaniczną zbóż z XI-wiecznego spichlerza na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (R. Kosina); wyniki badań prowadzonych na obszarze zagłębia w okolicach Lwówka Śląskiego, gdzie

m. in. zlokalizowano relikty dawnych urzędzeń płuczkarskich i szybów (J. Kaźmierczyk); zamieszczono też sprawozdanie z sesji naukowych studentów archeologii na Sobótce oraz skróty niektórych referatów wygłoszonych na sesji.

W kilku artykułach i komunikatach przedstawiono wyniki badań powierzchniowych i weryfikacyjnych przeprowadzonych w różnych regionach kraju: w okolicach Białowie i Wiciny woj. zielonogórskie (A. Kołodziejcki, A. Marcinkian 1976); w rejonie Jez. Bytyńskiego woj. poznańskie (M. Grabska, T. Malinowski 1974); na terenie wsi Biała woj. piłskie (Cz. Strzyżewski, Z. Żurawski 1976) oraz w rejonie środkowego Sanu (M. Parczewski 1976a).

Rezultaty badań wykopaliskowych na dwóch stanowiskach wielokulturowych w Węgierkach koło Inowrocławia woj. bydgoskie opracowane zostały przez H. Modrzewską i K. Musianowicz (1976), natrafiono tu na pozostałości osad datowanych na okres od neolitu po wczesne średniowiecze, m. in. na ślady osady produkcyjnej z okresu późnolateńskiego.

W 1976 r. ukazał się 6 tom wydawnictwa Polish Archaeological Abstracts oraz skorowidz osobowy, geograficzny i rzeczowy do wydanych dotychczas 25-ciu tomów Sprawozdań Archeologicznych opracowany przez H. Burcharównę (1976).

Opracowany został kolejny przegląd polskich prac dotyczących Słowiańszczyzny starożytnej i wczesnośredniowiecznej na podstawie publikacji z 1974 roku, uzupełniony bibliografią zestawioną w porządku alfabetycznym (M. Pezryńska-Holasowa 1976).

STAROŻYTNOŚĆ

Publikacje źródłowe. Dzieje obszaru tzw. Wielkiej Warszawy w okresie lateńskim i wpływów rzymskich na tle przemian kulturowych i osadniczych zachodzących w tym okresie na terenie Mazowsza, z podkreśleniem specyfiki lokalnej badanego terenu opracowane zostały przez A. Niewęglowskiego (1976). Teren Warszawy podlegał w tym okresie różnym oddziaływaniom płynącym z zachodu, północy i południa. Z. Woźniak (1976) opublikował w języku angielskim kolejny przegląd badań archeologicznych prowadzonych w 1975 r. na obszarze ziem polskich, na stanowiskach z epoki brązu i żelaza.

Materiały odnoszące się do osadnictwa grupy przeworskiej kultury wenedzkiej na terenie dawnego powiatu łódzkiego, znajdujące się obecnie w zbiorach Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, są przedmiotem opracowania J. Hasegawy (1976). Na stanowiska tej kultury natrafiono również w Przygłowie-Murowańcu, w woj. łódzkim, w trakcie prac wykopaliskowych prowadzonych przez Muzeum Archeologiczne w Tomaszowie Mazowieckim na terenie sulejowskiego zbiornika wodnego (M. Gąsior 1976).

Wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych prowadzonych przez ekspedycję archeologiczną PMA w Warszawie na równinie augustowskiej opublikowane zostały przez M. Kaczyńskiego (1976). Objęto nimi pozostałości

osady i cmentarzyska z późnego okresu wpływów rzymskich oraz osady wczesnośredniowiecznej z XII - XIII w. w Bardgłowie Dwornym, stanowisko osadnicze w Nowinach Bardgłowskich z X - XII w. oraz osadę produkcyjną związaną z wytopem żelaza z okresu rzymskiego w miejscowości Netta woj. białostockiej.

Rezultaty badań wykopaliskowych prowadzonych w roku 1973 na terenie późnolateńskiej osady celtyckiej koło wsi Nowa Cerekwia woj. opolskie opracowała B. Czerska (1976), odsłonięto tu m. in. liczne obiekty mieszkalne, jamy, piec garncarski, paleniska oraz bogaty materiał ruchomy, poświadczający uprawianie rzemiosł takich, jak garncarstwo, hutnictwo i kowalstwo oraz odlewnictwo brązowe.

Rezultaty prac wykopaliskowych prowadzonych w Debrešte (Jugosławia) opracowane zostały przez W. Hensla i J. Rauhutową (1976). Przebadano nawarstwienia osadnicze z okresu późnorzymskiego, wczesnobizantyjskiego oraz wczesnośredniowiecznego z VII - XII w., a wśród tych ostatnich m. in. pozostałości okazałej budowli kamiennej — cerkiew trzynawowa z półokrągłą absydą i nartexem — oraz cmentarzysko z X - XII w.

Opublikowano wyniki badań na 11 cmentarzyskach: w woj. koszalińskim — w Gronowie gm. Złocieniec (R. Wołagiewicz 1973), cmentarzysko birytualne z grobami płaskimi i kurhanowymi kultury wielbarskiej. Materiały antropologiczne z tego obiektu opracował F. Rożnowski (1973); w woj. opolskim — w Kietrzu — 12 pochówków kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich (B. i M. Gedl 1976); w woj. pilskim — w Białej i Sarczu — cmentarzyska kurhanowe z okresu późnolateńskiego i rzymskiego (Cz. Strzyżewski 1976); w woj. radomskim — w Łgonicach Małych gm. Odrzywół — cmentarzysko płaskie z okresu późnolateńskiego i fazy b okresu wpływów rzymskich (T. Liana 1976 i 1976a); w woj. sieradzkim — w Konopnicy — cmentarzysko płaskie z grobami popielnicowymi i jamowymi kultury przeworskiej wczesnego okresu rzymskiego (B. Abramek 1976); w woj. skierniewickim — w Księżych Młynach gm. Pęczniew — ciałopalne kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich, niektóre materiały z tego cmentarzyska wykazują powiązania z terenami nadłabskimi (T. Dąbrowska 1976); oraz w tymże województwie w Woli Miedniewskiej — próba rozstrzygnięcia kwestii lokalizacji cmentarzyska (J. Kolendo 1976); w woj. szczecińskim — w Wierzbnie gm. Pyrzyce — cmentarzysko kultury łużyckiej młodszej epoki brązu i szkieletowe z okresu wpływów rzymskich (M. Rulewicz 1973). Analizę antropologiczną szczątków ludzkich z tego cmentarzyska wykonali J. Piontek i J. Strzałko (1973); w woj. warszawskim — w Brzeźcach, stan. 1 i 2 — cmentarzysko płaskie kultury przeworskiej datowane zapinkami na okres wpływów rzymskich (B. Balke 1976, 1976a); w woj. wrocławskim — w Michałkowie, gm. Dobrzyń — cmentarzysko z późnego okresu wpływów rzymskich nawarstwione na cmentarzysko kultury pomorskiej, b. ciekawe z uwagi na mieszany charakter — przeworsko-wielbarski — zespołów grobowych (J. Ł. Okuliczowie 1976).

Zabudowania mieszkalne z osady produkcyjnej okresu wpływów rzymskich

w Przywozie koło Wielunia woj. łódzkie opracowane zostały przez J. Jadczykową (1976). Stwierdzono występowanie dwojakiego rodzaju budynków — zrębowych, zagłębionych w ziemię oraz sumikowo-łatkowych, skupiających się w trzech zgrupowaniach nie stanowiących jednak zespołów zagrodowych.

Na fragment późnolateńskiego zespołu produkcyjnego składającego się z glinianki stanowiącej źródło surowca oraz pieca garncarskiego typu mielesza kopulastego, natrafiono w obrębie osady w Janikowie woj. bydgoskie. Zespół opracowany został przez T. Makiewicza (1976a).

Na stanowisku osadniczym Nowa Huta-Mogiła odkryto m. in. dwie celtyckie formy gliniane służące do wytwarzania półfabrykatów monet o wartości 1/8 lub 1/3 statera. Są to dotychczas jedyne znaleziska tego rodzaju z terenów polskich. Zabytki opublikowała R. Hachulska-Ledwos (1976).

Wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 1970 i 1973 na stanowiskach dymarskich w rejonie Gór Świętokrzyskich są przedmiotem artykułu K. Bielenina (1976). Na podstawie rezultatów analizy C_{14} zastosowanej w odniesieniu do dwóch typów piecowisk — małych, nieuporządkowanych, występujących na zboczach Łysej Góry i dużych — lokowanych poza osadami, ustalono współczesność występowania obu typów w późnym okresie lateńskim i I podokresie wpływów rzymskich. Wyciągnięto stąd wniosek, że produkcja hutnicza w tym rejonie organizowana była w dwojaki sposób — chałupniczo i na skalę przemysłową.

Podstawowe informacje dotyczące sposobu pomiaru, obliczenia i interpretacji wieku próbek pochodzących z piecowisk świętokrzyskich, datowanych metodą C_{14} , opublikowali W. Mościcki i F. M. Pazdur (1976).

W kilku artykułach przedstawione zostały wyniki analiz specjalistycznych wykonanych przez Centralne Laboratorium PAN w Warszawie: L. Koziorowska przedstawiła wyniki spektrograficznych analiz jakościowych przedmiotów starożytnych wykonanych z ołowiu (1976) oraz wyniki tychże analiz obejmujących przedmioty z miedzi i jej stopów (1976a). Ta sama autorka łącznie z J. Gałązką (1976) przedstawiła proces postępowania oraz niektóre problemy związane z jakościową analizą spektrograficzną monet antycznych wykonanych ze stopów srebra. Rezultaty badań metalograficznych przedmiotów starożytnych wykonanych z żelaza i miedzi opracowała H. Przygodzka (1976). H. Pawłowska (1976) opublikowała wyniki analiz chemicznych i spektrograficznych 10 próbek szkła antycznego. J. Piaskowski (1973) przedstawił wyniki kolejnych badań metaloznawczych przedmiotów metalowych pochodzących z cmentarzysk i osad okresu późnolateńskiego na terenie Pomorza Zachodniego.

A. i Z. Mazur (1976) zaprezentowali nową metodę badań przedmiotów żelaznych przy zastosowaniu mikroskopu elektronowego, pozwalającą na lepsze rozpoznanie specyfiki mikrostruktury badanego przedmiotu oraz odtworzenie technologii produkcji.

Dwusieczny miecz żelazny z okresu rzymskiego, z umieszczoną na głowni ornamentyką figuralną przedstawiającą Marsa i Victorię opracowany został

przez T. J. Hrobacza (1976). Znaleziony w bliżej nieokreślonych okolicznościach zabytek znajduje się obecnie w zbiorach PMA w Warszawie.

Dwa opracowania poświęcone są zabytkom numizmatycznym. Pierwsze to monografia skarbu denarów rzymskich, znalezionej w Drzewiczu Nowym, woj. warszawskie, obejmująca 1263 zabytki tego typu (A. Krzyżanowska 1976). Drugi artykuł dotyczy dalszych znalezisk monetarnych z okresu rzymskiego znalezionych nad dolnym Sanem (W. Gaj-Piotrowski 1976). Artykuł zawiera pełny rejestr dotychczasowych znalezisk monetarnych z badanego obszaru.

Oprócz opracowań specjalistycznych wzmiankowanych łącznie z archeologicznymi opracowaniami stanowisk, z których dane materiały pochodziły, opublikowano szereg dalszych opracowań z tego zakresu. B. Czeczuga i E. Kłyszajko (1976) przedstawili wyniki badań węgla drzewnych znalezionych w kurhanach typu rostołckiego z późnego podokresu rzymskiego w miejscowości Dmochy-Rodzonki woj. białostockie. Szczątki kostne zwierząt pochodzące z osady kultury przeworskiej w Dobieszewicach koło Mogilna woj. bydgoskie opracowane zostały przez M. Sobocińskiego (1976). Ten sam autor (1976c) opracował też pozostałości kostne zwierząt z osady kultury grobów jamowych okresu wpływów rzymskich w Inowrocławiu-Jacewie woj. bydgoskie.

Brązowy posążek Izydy karmiącej Horusa, znaleziony w miejscowości Michałkowo pod Gnieznem, jest przedmiotem rozważań W. Szafrąńskiego (1976). Figurka pozbawiona jest wieńczących głowę tej bogini rogów obejmujących dysk solarny. Autor wysuwa hipotezę, że mamy tutaj do czynienia z zabiegiem intencjonalnym a mianowicie z pozbawieniem figurki egipskiego emblematu pogaństwa, celem przystosowania jej do potrzeb kultu chrześcijańskiego, tj. przeobrażenia w Madonnę z Dzieciątkiem. Przeniesiona na nasze tereny prawdopodobnie za pośrednictwem Gotów, figurka może być nikłym śladem kontaktów ziem polskich z religią chrześcijańską w czasach znacznie wcześniejszych niż oficjalna data chrztu Polski.

Prace problemowe. Zbiór referatów oraz uzupełniających je głosów w dyskusji, wygłoszonych na konferencji naukowej z udziałem naukowców z ČSSR, ZSRR i NRD, poświęconej problematyce różnicowania kulturowego oraz powiązań stref kulturowych na terenie Europy Środkowej w okresie wpływów rzymskich, opublikowano w Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego (Prace Archeologiczne, 22, 1976). Referat K. Godłowskiego poświęcony jest zagadnieniu stref kulturowych w okresie wpływów rzymskich na terenie Europy Środkowej; J. Kolendo omówił kwestię różnicowania ludów Germanii na podstawie analizy dzieła Tacyty; J. Wielowiejski zajął się strefami występowania importów rzymskich na terenie Europy środkowej i wschodniej; B. Krüger poruszył problematykę wpływu rzymskiej formacji niewolniczej na rozwój społeczny Germanii; S. Buratyński poświęcił swój artykuł produkcji rzemieślniczej toczonej ceramiki siwej z okresu wpływów rzymskich, znale-

zianej na terenie Nowej Huty i Igołomii; G. Domański przedstawił zarys przemian kulturowych zachodzących w dorzeczu Odry w ciągu okresu rzymskiego; procesem kształtowania się stylu B₁ w obrębie kultury przeworskiej zajęła się T. Liana; zagadnieniom początków okresu wpływów rzymskich na terenie Polski wschodniej poświęcony jest referat T. Dąbrowskiej; J. Okulicz przedstawił powiązania pobrzeża wschodniego Bałtyku oraz centrum sambijskiego z terenami południowymi we wczesnym podokresie rzymskim; J. Jaskanis przedstawił problematykę kurhanów typu rostołęckiego; problematyką zróżnicowania wewnętrznego kultury „sudowskiej” w późnym okresie wpływów rzymskich i wędrówek ludów zajął się M. Kaczyński; M. B. Ščukin przedstawił zagadnienia związane z chronologią kultury czerniachowskiej; H. Greisler poświęcił swój referat elementom wschodnim występującym w materiale wykopaliskowym z obszarów środkowej Haweli we wczesnym okresie wpływów rzymskich; o podziałach kulturowych okręgów środkowej Łaby i Sali w późnym okresie wpływów rzymskich i wędrówek ludów pisze B. Schmidt; na temat grup archeologicznych występujących na obszarze północnych okręgów Łaby i Odry w okresie od I do IV w. n. e. wypowiada się A. Leube.

Z cyklu toczących się w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN dyskusji dotyczących węzłowych oraz spornych zagadnień związanych z teorią i praktyką archeologii opublikowano część materiałów z pierwszego posiedzenia tego typu, obejmujących wypowiedzi W. Hensla (1976), K. Godłowskiego (1976a), T. Malinowskiego (1976) i S. Tabaczyńskiego (1976), poświęcone zagadnieniom ciągłości kulturowej i kontynuacji osadniczej na ziemiach polskich w różnych okresach chronologicznych oraz kultury i kultur w problematyce badań archeologicznych.

Rozważaniom na temat ciągłości rozwoju kulturowego na obszarach pomiędzy Wisłą a Niemnem oraz momentu wyodrębnienia się zachodniego odłamu Bałtów poświęcił swój artykuł J. Okulicz (1976). Genezy tego procesu, zdaniem autora, upatrywać należy już w początkowych fazach wczesnej epoki żelaza.

Artykuł J. Pyrgały (1976) dotyczy oceny gospodarki rolnej w obrębie późnorzymskiego zespołu osadniczego (cementarysko i osada) z III - IV w. w Kobylnikach woj. kieleckie. Autor charakteryzuje środowisko naturalne, omawia strukturę upraw oraz sposoby przechowywania i przerobu płodów rolnych.

Zagadnienie produkcji garncarskiej z zastosowaniem koła w okresie późnorzymskim i wędrówek ludów na terenie Dolnego Śląska, przedstawione zostało przez S. Pazdę (1976). Autor m. in. wskazuje na możliwość istnienia lokalnych ośrodków produkcji ceramiki siwej na badanym obszarze.

Artykuł J. Piaskowskiego (1975) zawiera podsumowanie wyników 15-letnich badań oraz dyskusji toczonych wokół wysuniętej przez niego koncepcji starożytnego żelaza „świętokrzyskiego”.

A. Matuszewski i J. Wielowiejski (1976) przedstawili kolejną część

rozważań nad możliwościami odtworzenia struktury obiegu monet rzymskich poświęconą obszarom Słowacji, Małopolski i Śląska. Wyniki zastosowanej przez autorów zmodyfikowanej metody badań struktur monetarnych potwierdziły tezę o występowaniu różnic w poziomie obiegu monetarnego w dwóch strefach oddziaływań rzymskich, a mianowicie: południowej — o większym nasileniu, obejmującej obszary zachodniej Słowacji, Czech i Moraw oraz północnej — o nasileniu słabszym, obejmującej m. in. większość obszarów Polski południowej. Teren Górnego Śląska był natomiast obszarem przejściowym, wykazującym cechy obu tych stref. W innym artykule omawia J. Wielowiejski (1976) zagadnienie tempa powiększania się źródeł archeologicznych i numizmatycznych na przykładzie importów rzymskich znalezionych na terenie ziem polskich. Największym przyrostem znalezisk tego typu charakteryzują się regiony Pomorza i Śląska.

Tematem dwóch artykułów jest zagadnienie obrządku pogrzebowego. K. Bykowski (1976) dostrzegając szereg związków w zakresie sposobu grzebania zmarłych pomiędzy późnolateńską grupą grobów szkieletowych a pochówkami celtyckimi wysuwa hipotezę, że groby szkieletowe pojawiają się na obszarze Śląska w wyniku przeniknięcia do kultury duchowej miejscowej ludności pewnych elementów wierzeń celtyckich, które zostały przez tę ludność zmodyfikowane. Pochówki tego rodzaju mogą też zawierać szczątki Celtów, którzy ulegli asymilacji kulturowej. Autor podkreśla, że założenie to nie może stanowić podstawy do wiązania wszystkich grobów szkieletowych z tą ludnością. Niektóre pochówki tego typu mogą być np. wynikiem pewnych odstępstw w zakresie sposobu grzebania zmarłych (nienaturalna śmierć, wiedzmy) bądź rezultatem nawrotu dawnych wierzeń ludności kultury lużyckiej.

K. Walenta (1976) przedstawia próbę ustalenia genezy pochówków szkieletowych na terenie Pomorza. Ten rodzaj obrządku pogrzebowego pojawił się na badanych obszarach na przełomie okresu późnolateńskiego i rzymskiego i był przyjmowany stopniowo — początkowo (w fazie B₁ - B₂) przez wyższe warstwy społeczne — upowszechnił się w fazie C₁, a w fazach C₂ - C₃ stał się dominującą formą pochówku. Genezy tego zwyczaju upatruje autor z jednej strony w oddziaływaniu kultury celtyckiej, idącym poprzez Kujawy, z drugiej w oddziaływaniu imperium rzymskiego za pośrednictwem Celtów markomańskich.

Glinianym paleniskom i ołtarzom ornamentowanym występującym na terenie Europy w okresie od VII w. p. n. e. do III w. n. e. poświęcona jest rozprawa T. Makiewicza (1976). Na podstawie analizy form, ornamentyki oraz kontekstu sytuacyjnego wyróżnił autor 4 grupy chronologiczno-geograficzne tych obiektów, a mianowicie: scytyjską, trako-dacką, germańską i celtycką. Powstały one pod wpływem greckim w trzech niezależnych centrach. W okresach późniejszych następuje samodzielny, chociaż bardzo podobny ich rozwój na terenie wszystkich ośrodków a jego końcowym ogniwem są obiekty z terenów Polski (Jankowo, Krusza Zamkowa) Danii i RFN powstałe pod wpływem celtyckim i dackim.

Studium J. Rozen-Przeworskiej (1976) poświęcone jest ikonografii wschodnioceltyckiej. Szczegółowa analiza źródeł ikonograficznych pozwoliła autorce na wysunięcie następujących wniosków: ikonografia celtycka powstała na podłożu elementów starszych kultur archeologicznych. Wchłonęła ponadto liczne pierwiastki obce od sąsiadujących z Celtami ludów, a także niektórych nieeuropejskich cywilizacji, które przetworzyła na swój sposób. M. in. duży był wpływ cywilizacji helleńskiej i rzymskiej. Na ziemiach polskich występują przeważnie przeżytkowe formy kultury celtyckiej, reprezentowane przez niewielką ilość zabytków kamiennych. Niektóre elementy kultury duchowej tych ludów weszły również w skład wierzeń słowiańskich. Autorka wysuwa również hipotezę o dawniejszej — wschodniej lub północno-celtyckiej proveniencji niektórych zabytków z ziem polskich uznawanych dotychczas za wczesnośredniowieczne lub średniowieczne, jak np. m. in. zantropomorfizowane figurki bóstw.

O poznawczej wartości ikonograficznej monet z późnego okresu rzymskiego pisze M. Salamon (1975). W badanym okresie nastąpiły zasadnicze przekształcenia informacyjnej funkcji ikonografii monetarnej. Zaobserwować też można ograniczenie liczby stosowanych typów rewersów, szczególnie w mennictwie brązowym.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

Prace materiałowe. Przegląd badań archeologicznych prowadzonych w 1975 r. na stanowiskach wczesnośredniowiecznych na terenie ziem polskich, w języku angielskim opracowała H. Zoll-Adamikowa (1976).

W 1976 r. wydany został drukiem katalog grodzisk wczesnośredniowiecznych z obszarów Mazowsza i Podlasia, będący wynikiem wieloletnich badań terenowych i archiwalnych pracowników Atlasu Polskiego (*Grodziska Mazowsza i Podlasia* 1976).

Wyniki wieloletnich badań nad zespołem osadniczym w Czersku, w skład którego wchodził gród, podgrodzie oraz ementarzysko przykościelne, przedstawione zostały w monograficznym opracowaniu J. Rauhutowej (1976). Nakreślone na tle współczesnego osadnictwa południowego Mazowsza dzieje Czerska obejmują kilka faz osadniczych od niewielkiej osady typu wiejskiego egzystującej w dobie organizacji plemiennej (VII w.), poprzez większe, być może obronne osiedle o wyższej formie organizacji (IX - X w.) do głównego ośrodka administracyjnego i rzemieślniczo-handlowego tej części Mazowsza w dobie monarchii piastowskiej w 2 połowie XI - XII w.

Ukazała się drukiem druga część monograficznego opracowania zespołu osadniczego położonego na półwyspie „Szyja” w Bninie woj. poznańskiej, obejmująca materiały archeologiczne z grodziska stożkowatego (E. Krauze 1976) oraz opracowania specjalistyczne zwierzęcych szczątków kostnych (M. Sobociński 1976) i materiałów paleobotanicznych (M. Klichowska 1976).

Osiągnięciom badań archeologicznych prowadzonych na terenie Gdańska, pozwalających m. in. na rekonstrukcję jego dziejów oraz procesu przemian przestrzennych zachodzących w obrębie aglomeracji wczesnomiejskiej poświęconych jest kilka artykułów A. Zbierskiego (1976 - 1976a-d).

Źródła archeologiczne pochodzące z badań wykopaliskowych prowadzonych na terenie wzgórze zamkowe w Toruniu opublikowane zostały przez J. Chudziakową (1976). Odsłonięto nawarstwienia osadnicze datowane na VIII - XV w., wydzielono dwie fazy osadnictwa wczesnośredniowiecznego obejmującego osadę otwartą (VIII - X w.) oraz gród typu podkowiastego otoczony wałem drewniano-ziemnym w konstrukcji skrzyniowej i przekładkowej (X - XII w.). Zamek krzyżacki, na ruinach grodu wczesnośredniowiecznego wzniesiony został w 1 połowie XIII w., rozpoznano pewne elementy jego zabudowy.

Początki i rozwój osadnictwa grodowego, a następnie wczesnomiejskiego na terenie Stargardu są przedmiotem opracowania R. Rogosza (1973). Przeprowadzone w kilku punktach dzisiejszego miasta badania archeologiczne ujawniły występowanie najstarszych śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego, datowanych na VI w. Od VIII - IX w. funkcjonował gród zlokalizowany na terenie dzisiejszej dzielnicy Osetno, zastąpiony w połowie IX w. przez nowy ośrodek grodowy położony na wyspie w widłach Dużej i Małej Iny, pełniący do k. XII - XIII w. funkcję kasztelanii rozwijającej się dzięki rozległemu zapleczu gospodarczo-społecznemu i krzyżującym się w tym miejscu ważnym szlakiem handlowym, przekształcony w XIII w. w prężny ośrodek miejski.

Wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym kształtującym się na obszarze polskiej części płaskowyżu głęboczyckiego zajął się M. Parczewski (1976b). Spośród 137 obiektów uznanych za grodziska lub zameczyska jedynie 5 uznaje autor za grodziska pewne, a 6 za domniemane. Analiza chronologiczna badanych obiektów pozwoliła na wyróżnienie wśród nich grupy grodzisk starszych z VII - XI w. i młodszych, datowanych na XII - XIII w. Około połowy X w. uchwytana jest na badanym obszarze radykalna zmiana stosunków osadniczych, manifestująca się porzuceniem dotychczasowych grodów oraz budową nowych.

Ukazały się sprawozdania i komunikaty z badań wykopaliskowych w następujących grodziskach: woj. białostockie — w Bielsku Podlaskim — grodzisko datowane na podstawie ceramiki na XII - XIII w.; we Wnorach-Wypychach — zespół osadniczy składający się z grodziska, osady i ementarzyska, datowany na XII w. (W. Szymański 1976); w okolicach Gołdapi — grodziska w Rostku i Grodzisku z VIII w. (T. Baranowski 1976); w Haćkach koło Bielska Podlaskiego — obiekt kilkufazowy — grodzisko i osada ze śladami osadnictwa z wczesnego i środkowego latenu, późnego latenu oraz wczesnego średniowiecza od VI do XII w. (W. Szymański 1976a); materiały paleobotaniczne z obrębu grodziska opracowali B. Cieczuga, W. Kossacka i E. Kłyszczek (1976); woj. elbląskie — w Bielanych Wielkich koło Elbląga — gród

dwufazowy z przełomu VI/VII - IX i XII/XIII w. o charakterze refugialnym; również ślady osadnictwa otwartego z wczesnej epoki żelaza (M. Haftka 1976); woj. konińskie — w Łądzie — kontynuowano badania umocnień grodu i nawarstwień w jego obrębie (M. Zeylandowa, 1976, K. Dębska-Luty i A. Lipińska 1974); woj. nowosądeckie — Muszyna — przebadano założenia obronne gródka z k. XI w. i wzniesionej na jego miejscu małej rezydencji możnowładczej z XV w. (M. Cabalska 1976); woj. opolskie — w Komornie gm. Koźle — grodzisko pierścieniowate z wałem i wewnętrzną fosą z VIII - X w. (M. Parczewski 1976); woj. Piotrków Trybunalski — w Majkowicach — kompleks osadniczy złożony z grodziska stożkowatego, datowanego ceramiką na połowę XIII - XIV w., zamku średniowiecznego z XIV - XV w. i skoncentrowanych wokół niego osad (A. Chmielowska 1976); woj. poznańskie — w Gieczu — umocnienia wału obronnego drewniano-ziemnego z konstrukcji skrzyniowej z XI - XII w. (M. Grabska 1976); w Jeziorku koło Turka — gródek rycerski z końca XIII i 1 połowy XIV w. (E. Krauze 1976a); woj. szczecińskie — w Wolinie — eksplorowano podwójne obwałowania z VIII - IX w. (S O 1976); woj. wrocławskie — w Legnicy — kontynuacja badań zabudowy wnętrza grodu i umocnień obronnych z drugiej połowy X w. (Cz. Lasota 1976), analizę antropologiczną szkieletów ludzkich pochodzących z cmentarzyska zlokalizowanego w obrębie grodu, funkcjonującego do połowy XIII w. opracował B. Miszkiewicz (1976). Opublikowano też wyniki badań gródków średniowiecznych usytuowanych wzdłuż rzeki Liswarty, stanowiących w ciągu XIII - XIV w. część łańcucha śląskich umocnień pogranicznych (B. Gedl 1976).

W opracowaniu T. Nawrońskiego (1973) ukazała się część analityczna opracowania materiałów z badań wykopaliskowych prowadzonych w okolicach klasztoru Cystersek w Cedyni, obejmująca analizę stratygraficzno-chronologiczną poszczególnych partii zespołu klasztornego oraz charakterystykę zmian architektonicznych obiektu użytkowanego w 5 fazach od drugiej połowy XIII w. począwszy.

J. Janikowski (1976) przedstawił wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych na zamku krzyżackim z XIV w. w Małej Nieszawce woj. bydgoskie. Istniała bowiem możliwość uchwycenia starszego obiektu obronnego pod zabudowaniami zamku. W trakcie badań natrafiono jedynie na ceramikę halsztacką i wczesnośredniowieczną, ale spoczywającą na złożu wtórnym.

W 1976 r. ukazało się syntetyczne opracowanie zamków Pomorza Zachodniego (Z. Radacki 1976) oparte na wynikach badań archeologiczno-architektonicznych, źródeł pisanych i ikonograficznych. Początki architektury zamkowej na badanym terenie datuje autor na przełom XIII/XIV w. Zasadniczym schematem zamku zachodniopomorskiego była budowla na planie czworokątnym, będąca konglomeratem wpływów niemieckich, skandynawskich i duńskich oraz tradycji miejscowych. Specyfiką terenu było powstanie zamków rycerskich przed książęcymi. Przyczyny upadku zamków w połowie XV w. widzi autor w zmianie strategii wojskowej oraz w specyfice stosunków społecznych w okresie późnośredniowiecznym.

Opublikowano wyniki badań osad wczesnośredniowiecznych w woj. kaliskim — w Kotlinie (K. Dębska-Luty 1974); w woj. krakowskim — w Krakowie na terenie południowej partii plant — uzyskano ogólne rozeznanie w rozwoju osadnictwa wczesnośredniowiecznego na tym odcinku, którego początki pochodzą z 2 połowy IX w. (E. Zaitz 1976); w woj. leszczyńskim — w Przysiece Starej — jamy odpadkowe i ziemianki datowane ceramiką na VIII-pocz. XII w. (A. Prinke 1976); w woj. poznańskim — w Poznaniu — w rejonie kościoła Św. Marcina (brak warstw wczesnośredniowiecznych) (K. Dębska-Luty 1976); w Komorowie na stan. 4 i 12 osada datowana ceramiką na XI do połowy XII w. i cmentarzysko szkieletowe o bliżej nieokreślonej chronologii (T. Malinowski 1974); w woj. wrocławskim — na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu — 4 poziomy osadnicze z drugiej połowy XI i XII w. z budynkami mieszkalnymi wzniesionymi w większości wypadków na nasypach z piasku, gliny i ilu, bądź — w zabudowie przykatedralnej — na nasypach z okrzesków kamiennych pokrytych zaprawą wapienną, liczne materiały ruchome (J. Kaźmierczyk, J. Kramarek, Cz. Lasota 1976), w Żmigrodzie — przebadano odcinek drogi drewnianej, datowanej ceramiką i zabytkami metalowymi na koniec XII i pierwszą połowę XIII w. (H. Śledzik); w woj. zielonogórskim — w Gubinie (A. Bilert i T. Makiewicz 1974) — badania obaliły m. in. dawną hipotezę o rozwoju osadnictwa przedlokacyjnego w rejonie domniemanego placu targowego, opartą na analizie planu miasta lokacyjnego i pozwoliły zlokalizować je w obrębie centralnej partii dzisiejszego miasta.

Wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych na kilku cmentarzyskach przedstawiają się następująco: woj. białostockie — w Doktorcach gm. Surąż przebadano kurhan z ziemną konstrukcją nasypu i pochówkami szkieletowymi datowanymi ceramiką na VIII - IX w. (K. Hilmon 1976), dwa następne, prawdopodobnie średniowieczne kurhany odkryto w trakcie penetracji archeologicznej dorzecza Narwi (K. Hilmon 1976a); woj. kieleckie — podjęte na terenie Białostockiego Parku Narodowego badania wykopaliskowe i weryfikacyjne ujawniły 30 nowych stanowisk nekropolicznych, stwierdzono mieszany charakter cmentarzysk — płaskie i kurhanowe — z birytualnym obrzędkiem, datowanych na XI - XIII w. (I. Górńska 1976); woj. poznańskie — w Poznaniu przy ul. Stawnej przebadano fragment cmentarzyska szkieletowego z XIV - XVIII w. związanego z kościołem dominikańskim (K. Dębska-Luty 1976a), w Bugaju, stan. 9 — prowadzono prace na cmentarzysku rzędownym, datowanym na podstawie kabłączków skroniowych na X - XI w. (E. Cnotliwy 1974); woj. wrocławskie — w Niemczy — przebadano cmentarzysko datowane ceramiką, kabłączkami skroniowymi i paciorkami z kamieni pólslachetnych na XI - XII w. ciekawe z uwagi na występowanie cech mieszanych, typowych dla cmentarzysk przykościelnych obrządku chrześcijańskiego i pogańskiego (J. Kaźmierczyk, K. Wachowski 1976).

Zagadnienie metody badań wczesnośredniowiecznych kurhanów słowiańskich z pochówkami ciałopalnymi jest przedmiotem artykułu H. Zoll-Adami-

kowej (1976a). Autorka uważa, że kurhany traktować należy jako szczególną odmianę obiektów wielowarstwowych i w związku z tym eksplorować według wszelkich zasad obowiązujących przy badaniach tego typu stanowisk, z dostosowaniem tych zasad do specyfiki stratygrafii poziomej i pionowej kopców ziemnych oraz rodzaju treści sepulkralnej zawartej w konkretnych kategoriach grobów kurhanowych.

Wczesnośredniowieczne budownictwo drewniane na terenie Gdańska opracowała R. Barnycz-Gupieniec (1976). Bazę źródłową opracowania stanowiły obiekty typu mieszkalnego wraz z otaczającymi je ulicami, pochodzące z X - XII-wiecznych nawarstwień osadniczych w obrębie grodu i osady rybackiej. Autorka wyróżniła trzy okresy w rozwoju budownictwa gdańskiego mieszczące się w granicach od k. X do k. XIII w. We wszystkich dominowała konstrukcja zrębowa odznaczająca się pewnym indywidualizmem wynikającym z nadmorskiego położenia miasta, w którym krzyżowały się wpływy z różnych stron świata.

S. Pazda (1976a) przedstawił próbę rekonstrukcji pracowni metalurgicznej odkrytej w pobliżu Piotroniowic woj. wrocławskie. W skład pracowni wchodziły takie elementy, jak piece hutnicze do wytopu żelaza z rudy, piece wygrzewcze z miechami dymarskimi służące do dalszej obróbki surowca oraz szereg urządzeń pomocniczych, jak: bruki kamienno-żuźłowe, kowadła kamienne oraz narzędzia. Obiekt datowany jest na XI - XII w.

O odkryciu pracowni kowalskiej w obrębie grodu kasztelańskiego z XI - XIII w. w Raciażu woj. bydgoskie informuje M. Kowalczyk (1976). Pracownia umieszczona była w parterowej części dwukondygnacyjnego budynku gospodarczego-mieszkalnego. Znalezione m. in. cały zespół narzędzi związanych z kowalstwem oraz wytworów warsztatu kowalskiego.

Elementy uzbrojenia stanowią temat kilku artykułów. Zespół grotów bełtów do kusz (784 okazy) odkrytych na grodzisku w Słoszewach koło Brodnicy woj. toruńskie opracowali A. Kola i G. Wilke (1976). Autorzy wydzielili 8 typów grotów, w tym 6 z trzpieniem A-F i 2 z tulejką G-H. Opracowanie uzupełniają liczne zestawienia tabelaryczne.

Głowicę wczesnośredniowiecznej buławy brązowej znajdującą się obecnie w zbiorach Muzeum w Łęczycy omówił T. J. Hrobacz (1976). Buława reprezentuje typ IV wg klasyfikacji opracowanej dla tego rodzaju militariów przez A. W. Kirpicznikowa, datowany na XII do połowy XIII w. Jest elementem charakterystycznym dla wojsk wczesnośredniowiecznych Rusi a na ziemiach polskich znaleziskiem sporadycznym.

A. Nowakowski (1976) wypowiada się na temat datowania odmiany ostróg z gwiazdzistym bodźcem. Na podstawie wyników ostatnich badań wykopaliskowych na grodzisku w Raciażu zaistniała możliwość przesunięcia chronologii wymienionych zabytków do pierwszej połowy XIII w.

J. Kaźmierczyk (1976) przedstawił zbiór podków końskich typu V/1 wydzielonego dla obszaru Śląska, znaleziony w Kamiennej Górze woj. jele-

niogórskie. Podkowy pochodzą z różnych warsztatów i datowane są na drugą połowę XIII - XIV w.

Na temat brakteatów Bolesława Krzywoustego z wyobrażeniem św. Wojciecha należących do najstarszych emisji tego typu w Europie, na marginesie artykułu E. Rozenkranza¹ wypowiada się S. Suchodolski (1976).

M. Czapkiewicz (1976) poświęciła swój artykuł rozważaniom dotyczącym naśladownictwa dirhemów arabskich występujących w skarbach monet kufickich z IX - X w. na terenie Europy wschodniej, środkowej i północnej. Zdaniem autorki znaczna część monet tego typu uznana dotychczas za naśladownictwa może być w istocie oryginałami wybitymi zużytym lub uszkodzonym stemplem. Miejscem produkcji dirhemów były tereny państwa Samanidów, a w szczególności rejony Transoksanii, posiadające najkorzystniejsze warunki surowcowe i ekonomiczne.

Wczesnośredniowieczne naczynko miniaturowe (gliniane) z Opatowca woj. kieleckie opublikowała R. Madyda (1976). Naczynko należy do typu ceramiki sepulkralnej i datowane jest na okres od połowy XI do końca XII w.

K. Musianowicz omawia brązową zapinkę zoomorficzną pochodzącą z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Warszawie-Wilanowie. Autorka znajduje do niej analogie w zabytkach z grobów kobiecych z XIV w. na terenie ziem pruskich i tam umiejscawia centrum jej produkcji (1976).

Z zakresu badań nauk pomocniczych archeologii opublikowano kilkanaście artykułów. Z. Schramm (1976) opracowała bydło wczesnośredniowieczne z terenów Wielkopolski i Kujaw na podstawie materiałów kostnych pochodzących z badań wykopaliskowych w Kruszwicy, Międzyrzeczu i Santoku. Materiał kostny zwierzęcy z Opola i Wrocławia, pochodzący z nawarstwień osadniczych datowanych na okres od X do XIII w. opracowany został przez W. Chrzanowską (1976). I. Kranz (1976) opracowała materiały zwierzęce z badań wykopaliskowych w Chojnicach woj. bydgoskie, prowadzonych przez Katedrę UMK w Toruniu. Materiały pochodzą z nawarstwień datowanych na XII - XIV w. Zwierzęce pozostałości kostne z osady w Szarleju woj. bydgoskie z warstw datowanych na okres od II do XIV w. opublikował M. Sobociński (1976d). Ten sam autor (1976a) opublikował też materiały kostne zwierząt z badań wykopaliskowych w Żukowicach woj. zielonogórskie, datowane na VI - VII w. Szczątki kostne ptaków z tej samej osady opracowane zostały przez A. Waluszewską-Bubień (1976a). Ta sama autorka zestawiała też materiały kostne ptaków z grodziska wczesnośredniowiecznego w Węgrach woj. elbląskie, pochodzące z warstw datowanych na XI - XII w. (1976).

M. Borowik-Dąbrowska (1976) zastosowała po raz pierwszy w Polsce metodę palinologiczną do datowania kurhanów wczesnośredniowiecznych odkrytych na terenie Białowieskiego Parku Narodowego. Interpretacja diagra-

¹ Zob. E. Rozenkranz, *O gnieźnieńskich brakteatach ze św. Wojciechem z czasów Bolesława Krzywoustego*, Pom. Ant., 6, 1975, s. 585 - 596.

mów pyłkowych pozwoliła również na odtworzenie szaty roślinnej w okolicach kurhanów.

Wyniki badań antropologicznych materiałów kostnych z cmentarzyska w Niemczy, datowanego na X - XII w. opublikowała A. Szwedzińska (1976). Antropologiczną charakterystykę wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej ludności Głogowa, na podstawie materiałów pochodzących z kościoła Św. Stanisława, przedstawili J. Piontek i J. Cieślik (1976).

Przypadek, leczniczej trepanacji czaszki napotykaną wśród materiałów antropologicznych z cmentarzyska w Krakowie-Zakrzówku, datowanego na przełom X/XI - XIII w., zastosowany na osobniku populacji miejscowej w wieku lat 60, jedyny jak dotąd z terenu Polski, omówili K. Kaczanowski, S. Spettowa i E. Zaitz (1976).

Zagadnienie stosunków i związków pomiędzy czynnikami biologicznymi i kulturowymi w badaniach populacji pradziejowych, na przykładzie trzech cmentarzysk z VII - IX w., badanych antropologicznie, opracowali W. Wolska, i D. Nicolaescu-Plopșor (1976). Cmentarzyska położone są na obecnym terytorium Rumunii.

Prace problemowe. W redagowanej przez W. Hensla serii wydawniczej poświęconej kulturze Europy Średniowiecznej ukazała się praca L. Leciejewicza (1976) zawierająca syntezę kultury Słowian Zachodnich w okresie od V/VI do X/XI w. na tle współczesnej kultury europejskiej. Tematem dwóch następnych opracowań tego samego autora są główne elementy przemian zachodzących w socjotopografii wczesnych miast Słowiańszczyzny Zachodniej w okresie przedlokacyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem wkładu archeologii w tę problematykę (1976a, 1976b). Przegląd problematyki związanej z procesem formowania się państwa polskiego w zakresie trzech jego elementów tj. ludu, władzy i terytorium przedstawił H. Łowmiański (1976).

Zagadnienie samodzielnego państwa Mieclawa na Mazowszu w pierwszej połowie XI w. na podstawie dotychczasowego stanu badań historycznych i osiągnięć archeologii w tym zakresie rozpatruje B. Gierlach (1976a). Autor przedstawia własną hipotezę na temat przebiegu wypadków oraz przyczyn upadku tego państwa.

T. Wasilewski (1976) na podstawie analizy dwóch przekazów źródłowych — latopisów ruskich i dzieła *De Administrando Imperio* — rozpatruje zagadnienie osadnictwa plemiennego oraz stosunków politycznych na obszarach położonych nad górnym Bugiem, Sanem i Wisłą.

J. Strzelczyk (1976) na podstawie analizy źródeł archeologicznych (cmentarzyska z IX - X w.), dokumentów pisanych i danych toponomastycznych wysuwa twierdzenie o istnieniu silnego osadnictwa słowiańskiego w okolicach Erfurtu w XII - XIII w., będącego wynikiem inicjatywy osadniczej arcybiskupów mogunckich erfureckiego klasztoru Św. Pawła. Zdaniem autora istnieją przesłanki pozwalające przypuszczać, że osadnictwo słowiańskie przetrwało w tych okolicach do XIV w.

Analizą tzw. Relacji Anonimowej — wschodniego źródła z końca IX w. zajął się F. Kmietowicz (1976). Zawiera ono m. in. informacje dotyczące struktury władzy u Słowian Wschodnich.

E. Dąbrowska (1975) opracowała model cyklu rozwojowego wczesnośredniowiecznych grodzisk Słowiańszczyzny Zachodniej, na podstawie badań nad osadnictwem grodowym Połabian, Górnych i Dolnych Łużyc, Pomorza Zachodniego, Ziemi Lubuskiej, Wielkopolski, Polski Środkowej, Małopolski oraz Czech i Moraw. Autorka stwierdza, że osadnictwo grodowe i związana z nim terytorialnie organizacja Słowian nie miały jednolitego charakteru. Na omawianym obszarze zaznaczają się 3 strefy osadnictwa grodowego południowa, północna i być może nadmorska, obejmująca północne Połabie i zachodnie Pomorze. Przedstawione strefy w ogólnych zarysach odpowiadają wielkim strefom Słowiańszczyzny Zachodniej. W początkowym okresie wczesnego średniowiecza każda z tych stref miała odmienną specyfikę i własny rytm rozwojowy. Niezależnie od tego można dla Słowiańszczyzny Zachodniej wyznaczyć trzy podstawowe etapy formowania się osadnictwa grodowego, a mianowicie: grody plemienne dużych rozmiarów będące siedzibami i ośrodkami wspólnot terytorialnych; grody stanowiące ośrodki wielkoplemiennych okręgów administracyjnych tzw. *civitates* powstające w okresie przejściowym, prowadzącym do wytworzenia się pierwszych organizmów protofeudalnych oraz grody organizacji terytorialnej państw wczesnofeudalnych, których budowę rozpoczęto w wyniku wprowadzenia nowego systemu administracyjnego.

Typologię grodzisk wczesnośredniowiecznych z obszaru Pomorza Środkowego opracowali J. Oleczak i K. Siuchniński (1976). Na podstawie wyników analizy grodzisk pod względem form, wielkości i położenia geograficznego oraz chronologii autorzy dochodzą do następujących wniosków: dominującą formą na badanym obszarze były grody jednoczłonowe. Przeważały formy pierścieniowate, dalej podkowiaste i z wałami poprzecznymi. W większości przypadków wznoszono obiekty małe i średnie. Stwierdzono równoczesność występowania grodzisk nizinnych i wysoczyznowych. Osadnictwo grodowe na badanym obszarze rozwija się od początku fazy IIa, największy jego rozkwit przypada na fazę IIb, upada w fazie IV.

Zagadnienie typologii grodzisk stożkowatych na terenie ziem polskich zostało opracowane przez E. Krauzego (1976b). Autor wyróżnił 4 rodzaje grodzisk tego typu, a mianowicie: 1) typowe stożkowate ze sztucznym nasypem i wieżą obronną na szczycie, 2) stożkowate, wykorzystujące naturalne wzniesienia i odcinane od reszty terenu fosą, 3) małe gródki pierścieniowate z wieżą lub bez otoczone oprócz wału palisadą lub fosą, 4) wyżynne i podgórskie często budowane z kamienia. Grodziska omawianego typu masowo występują w Polsce od 2 połowy XIII w., zanikają w XIV w. Większość z nich stanowiła ośrodki włości rycerskich. Autor twierdzi, że pewna liczba grodzisk stożkowatych jest w istocie małymi gródkami pierścieniowatymi lub zameczkami.

Wyniki badań nad rozwojem najstarszego osadnictwa wczesnośredniowiecznego (VI - VII w.) na terenie regionu przyckiego przedstawił A. Porzeziński

(1976). Autor m. in. stara się określić wielkość terytorium wchodzącego w skład przysięgłego związku plemiennego Pyrzyczan.

J. Leśny omawia dzieje kasztelanii na Ostrowie Lednickim. Wg autora należała ona do grupy najwcześniej utworzonych jednostek na terenie Wielkopolski, sięgając początkami swymi XI w. Rola samej wyspy ograniczała się do miejsca pobytu kasztelana, a zlokalizowany tu gród nie odegrał w systemie obronnym kraju większej roli. Właściwe centrum kasztelanii stanowiły leżące na szlaku Poznań-Gniezno Pobiedziska, gdzie przypuszczalnie zlokalizowane były komora celna oraz karczma i targ. Pod koniec XIII w. siedzibę kasztelanii przeniesiono na sąsiednią wyspę Ledniczkę. Jej upadek nie był rezultatem jednorazowego zniszczenia, lecz dokonywał się stopniowo w ciągu XIII w. (1976).

Dzieje wczesnośredniowiecznej Warszawy zostały omówione przez B. Gierlacha (1976). Autor stwierdza, że rozwój tego ośrodka przebiegał w sposób nietypowy. Założek miasta powstały w VII - VIII w. na terenie Jazdowa zostaje unicestwiony na skutek warunków politycznych wbrew sprzyjającym warunkom naturalnym. Ponownie kształtuje się on już w innym miejscu. Autor wyróżnia trzy podstawowe okresy w dziejach formowania się omawianego ośrodka, a mianowicie: okres funkcjonowania państwa plemiennego w VII - X w.; okres od XI - XII w., w którym następuje zanik ośrodka centralnego nad Wisłą i okres formowania się grodu warszawskiego od połowy XIII w.

Zagadnieniom rolnictwa poświęcony jest artykuł Z. Podwińskiej (1976). Autorka omawia różne kategorie narzędzi rolniczych występujących na obszarze zachodniej oraz środkowej Europy w okresie wczesnośredniowiecznym, jak: pług, radło występujące w wielu odmianach konstrukcyjnych, brona i narzędzia ręczne — motyki, rydle, sierpy oraz stosowane ówczesne systemy uprawne. Do artykułu dołączono bibliografię prac autorki.

Rybołówstwo gdańskie w okresie od IX do XI w. na przykładzie materiałów ichtiologicznych z obszaru Pomorza omawia A. Zbierski (1976b).

Problematykę wykorzystania surowca drzewnego w okresie wczesnośredniowiecznym i średniowiecznym w rozmaitych dziedzinach ówczesnej gospodarki na przykładzie materiałów paleodendrologicznych z Kruszwicy omówił w dwóch artykułach W. Dzieduszycki (1976, 1976a). Autor m. in. wskazuje na bardzo dużą przydatność oznaczeń paleodendrologicznych do szeroko pojętej rekonstrukcji procesów gospodarczych i warunków środowiskowych.

Rozwój górnictwa złota w okolicach Złotoryji przedstawiony został w artykule J. Kaźmierczyka i A. Godynickiego (1976). Autorzy rozpoczynają od obszernego scharakteryzowania piasków złotonośnych w tym rejonie pod względem petrograficznym, geologicznym i mineralogicznym, następnie przedstawiają wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych w rejonie Kopacza, Mikołajowic i Wądroża Wielkiego, gdzie m. in. natrafiono na pozostałości szybów, wybierzysek, płuczek i ciągów odwadniających. Eksploatacja złota na

badanych obszarach przypuszczalnie rozpoczęła się już od wczesnej epoki brązu i była kontynuowana z dłuższymi przerwami do XIV w.

W 1976 r. ukazały się dwie monografie poświęcone uzbrojeniu i ubiorowi rycerskiemu. Z. Wawrzonowska (1976) opracowała to zagadnienie dla obszarów Śląska, wyodrębniając dwa okresy w dziejach uzbrojenia śląskiego od XII do XV w. odpowiadające dwom głównym etapom ewolucji uzbrojenia średniowiecznego. Uzbrojenie i ubiór rycerstwa małopolskiego, opierając się głównie na materiałach ikonograficznych, w tych samych granicach czasowych opracował L. Kajzer (1976), wyróżniając w tej dziedzinie dla badanego obszaru 3 główne okresy rozwojowe.

Przedmiotem opracowania M. Głoska i L. Kajzera (1976) jest zespół mieczów z napisami *DIC* i *Benedictus*, datowany na XIII - XIV w., a występujący na terenie Europy środkowej. Autorzy wywodzą miecze tej grupy ze starszych tradycji zaopatrywania główni w napisy inspirowane tekstami psalmów bądź innych tekstów religijnych. Mają one formę napisów inicjalnych, związanych z kultem chrześcijańskim, ale są w znacznym stopniu zdeformowane, stąd w większości przypadków ich treść jest nieczytelna. Ich użytkownikami była elita rycerstwa północnoeuropejskiego, a miejscem ich produkcji — pracownie zlokalizowane w północno-wschodniej części ówczesnego terytorium Niemiec i Zachodniego Pomorza.

Zagadnieniem obrotu pieniężnego na terenie wczesnośredniowiecznej Małopolski zajął się J. Reyman (1975). Autor wskazuje na szereg różnic w rozwoju gospodarki pieniężnej na badanym terenie w stosunku do pozostałych ziem Polski. Jedną z najbardziej charakterystycznych była znikoma ilość materiałów numizmatycznych w znaleziskach z tych obszarów w stosunku do ogólnej liczby znalezisk w kraju, będąca prawdopodobnie wynikiem szerszego udziału na terenie Małopolski pieniądza przedmiotowego pochodzenia organicznego w postaci skór zwierząt futerkowych, chust lnianych, a także pieniądza konsumpcyjnego w postaci soli.

Ewolucja technologii transportu na obszarach centralnej Europy w XIII wieku n.e. opracowana została przez T. Dunin-Wąsowicz (1976).

H. Kóćka-Krenz (1973) przedstawiła aktualny stan badań nad ornamentyką w sztuce skandynawskiej w tzw. okresie wikińskim, wskazując m. in. na znaczną rozbieżność poglądów oraz nieprecyzyjność wielu definicji dotyczących zagadnienia sztuki skandynawskiej, w dotychczasowej literaturze przedmiotu. Wydzieliła ponadto dwa podstawowe etapy w badaniach nad tym problemem, a mianowicie: wstępny etap podejmowania prób opisanie i systematyzacji materiału w zakresie ornamentyki oraz etap krytycznej refleksji na podstawie dotychczasowego dorobku naukowego.

Podstawy chronologiczne datowania misy chrzcielnej z Wiślicy na IX w.n.e. zostały zakwestionowane przez J. Leśnego (1976a). Zdaniem autora bardziej pewne są związki tego obiektu z okresem chrystianizacji za Piastów na przełomie X/XI w. Również źródła pisane (*Żywot Metodego*) nie dają podstaw do dopatrywania się silnych wpływów liturgii słowiańskiej na terenie Małopolski

już w IX w. n.e. Nie wynika z nich również stołeczny charakter ośrodka wiślickiego, którego nadrzędna rola w systemie plemiennym, w świetle źródeł archeologicznych rysuje się dopiero w XI w.

LITERATURA

Wykaz skrótów: Acta Arch. Carp. — Acta Archaeologica Carpathica; Acta Balt. Slav. — Acta Baltico-Slavica; Acta Pol. Hist. — Acta Poloniae Historica; Acta Univ. Lodz. — Acta Universitatis Lodziensis; Acta Arch. Lodz. — Acta Archaeologica Lodziensis; Acta Univ. Wratisl. — Acta Universitatis Wratislaviensis; Arch. Polona — Archaeologia Polona; Arch. Polski — Archeologia Polski; Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab. — Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków; Fontes Arch. — Fontes Archaeologici Posnanienses; Inf. Arch. — Informator Archeologiczny; Inv. Arch. — Inventaria Archaeologica; Kom. Maz. Warm. — Komunikaty Mazursko-Warmińskie; Kult. i Społ. — Kultura i Społeczeństwo; Kw. Hist. — Kwartalnik Historyczny; Kw. HKM. — Kwartalnik Historii Kultury Materialnej; Mat. Arch. — Materiały Archeologiczne; Mat. Staroż. i Wcz. średn. — Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne; Mat. Zachpom. — Materiały Zachodniopomorskie; Pr. i Mat. MAŁ. — Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi; Pr. Lubus. Tow. Nauk. — Prace Lubuskiego Towarzystwa Naukowego; Prz. Geograf. — Przegląd Geograficzny; Prz. Antrop. — Przegląd Antropologiczny; Prz. Arch. — Przegląd Archeologiczny; Prz. Hist. — Przegląd Historyczny; Roczn. Biał. — Rocznik Białostocki; Roczn. Ciesz. — Rocznik Cieszyński; Roczn. Elbl. — Rocznik Elbląski; Roczn. Gd. — Rocznik Gdański; Roczn. Kal. — Rocznik Kaliski; Roczn. Maz. — Rocznik Mazowiecki; Roczn. Muz. i Ochr. Zab. ziem Polski Środk. — Rocznik Muzeów i Ochrony Zabytków ziem Polski Środkowej; Roczn. Hist. — Roczniki Historyczne; Roczn. Akad. Roln. — Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu; Sil. Ant. — Silesia Antiqua; Śl. Ant. — Slavia Antiqua; Spr. Arch. — Sprawozdania Archeologiczne; Spr. Gd. Tow. Nauk. — Sprawozdania Gdańskiego Towarzystwa Naukowego; Spr. z posiedz. Kom. Nauk. — Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowej PAN; Stud. i Mat. do dziej. Wlkp. i Pom. — Studia i materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza; Szk. Legn. — Szkice Legnickie; Śl. Kw. Hist. Sob. — Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka; Śl. Spraw. Arch. — Śląskie Sprawozdania Archeologiczne; Warsz. Mat. Arch. — Warszawskie Materiały Archeologiczne; Wiad. Arch. — Wiadomości Archeologiczne; Wiad. Num. — Wiadomości Numizmatyczne; Zap. Hist. — Zapiski Historyczne; Zesz. Nauk. UJ. — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Abramek B. 1976, *Omentarzysko ciałopalne kultury przeworskiej w Konopnicy, woj. Sieradz*, Spr. Arch., 28, s. 219 - 230.
- Balke B. 1976, *Omentarzysko z okresu rzymskiego w Brzeźcach, pow. Białobrzegi, stanowisko 1*, Wiad. Arch., 41/1, s. 37 - 63.
- 1976a, *Omentarzysko z okresu rzymskiego w Brzeźcach, pow. Białobrzegi (stanowisko 2)*, Wiad. Arch., 41/2, s. 155 - 209.
- Baranowski H. 1976, *Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 1974*, Zap. Hist., 41/2, s. 143 - 146.
- Baranowski T. 1976, *Badania grodzisk w okolicy Góldapi w 1973 - 1974 r.*, Roczn. Biał., 13, s. 510 - 515.
- Barnycz-Gupieniec R. 1976, *Z zagadnień architektury drewnianej Gdańska wczesnośredniowiecznego*, Acta Univ. Lodz., Seria 1, z. 11, s. 45 - 58.

- Bielenin K. 1976, *Dalsze badania stanowisk dymarskich w rejonie Gór Świętokrzyskich*, Mat. Arch. 16, s. 43 - 54.
- 1976a, *Kilka uwag w związku z recenzją J. Piaskowskiego*, Kw. HKM., 24/3, s. 458 - 461.
- Bilert A., Makiewicz T. 1974, *Badania początków osadnictwa miejskiego w Gubinie, woj. Zielona Góra*, Fontes. Arch. 1975, s. 140 - 159.
- Borowik-Dąbrowska M. 1976, *Opracowanie palinologiczne kurhanu w Białowieskim Parku Narodowym*, Arch. Polski, 21/1, s. 135 - 210.
- Buko A. 1976, *Niektóre aspekty współczesnych badań nad zagadnieniem pochodzenia ceramiki zabytkowej*, Kw. HKM., 24/4, s. 611 - 620.
- Burchard H. 1976, *Skorowidz osobowy, geograficzny i rzeczowy do tomów 1 - 25 „Sprawozdań Archeologicznych”*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 204.
- Bykowski K. 1976, *Uwagi o szkieletowym obrządku pogrzebowym ludności kultury przeworskiej w okresach późnolatańskim i wczesnorzymskim*, Acta Univ. Wratisl., 253, Studia Archeologiczne 7, s. 139 - 161.
- 1976a, rec: Domański G., *Studia z dziejów Środkowego Nadodrza w I w p.n.e.*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1975, ss. 218, zam. w: Śl. Kw. Hist. Sob., 31/3, s. 507 - 508.
- Cabalska M. 1975, *Średniowieczny zespół osadniczy w Muszynie, woj. Nowy Sącz*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 19/1, 1976, s. 7 - 8.
- Cnotliwy E. 1974, *Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Bugaju woj. Poznań (stanowisko 9)*, Fontes Arch. 25, 1975, s. 95 - 101.
- Chmielowska A. 1976, *Sprawozdanie z badań kompleksu osadniczego w Majkowicach, woj. Piotrków Trybunalski*, Spr. Arch., 28, s. 235 - 242.
- Chrzanowska W. 1976, *Szczątki kostne bydła (Bos Primigenius F. Taurus) z wczesnośredniowiecznego Opola i Wrocławia*, Acta Univ. Wratisl., 280, Studia Archeologiczne 9, s. 163 - 181.
- Chudziakowa J. 1976, *Wczesnośredniowieczne osadnictwo na terenie Torunia w świetle źródeł archeologicznych*, Wiad. Arch., 41/1, s. 128 - 136.
- Czapkiewicz M. 1976, *Kilka uwag dotyczących naśladowictw arabskich dirhemów*, Wiad. Num., 20/4, s. 233 - 238.
- Czczuga B., Kłyszajko E. 1976, *Resztki roślinne w kurhanach z okresu rzymskiego (III w n.e.) w Dmochach-Rodzonicach, gm. Czyżew-Osada*, Roczn. Biał., 13, s. 484.
- Czczuga B., Kossacka W., Kłyszajko E. 1976, *Szcątki roślinne z badań grodziska w Haćkach koło Bielska Podlaskiego (VI, IX - XII w.)*, Roczn. Biał., 13, s. 493 - 500.
- Czerska B. 1976, *Osada celtycka koło wsi Nowa Cerekwia w powiecie Głubczyce w świetle najnowszych badań*, Acta Univ. Wratisl., 253, Studia Archeologiczne 7, s. 95 - 137.
- Ćwirko-Godycki M. 1976, *Bibliografia Antropologii Polskiej (1971 - 1975)*, Prz. Antrop., 42/2, ss. 121 (suplement).
- Dąbrowska E. 1975, *Etapy kształtowania się osadnictwa grodowego u Słowian Zachodnich we wczesnym średniowieczu*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 19/1, 1976, s. 15 - 17.
- Dąbrowska T. 1976, *Materiały z cmentarzyska w Księżykach Młynach gm. Pęczniew, woj. sieradzkie*, Wiad. Arch., 41/3, s. 292 - 300.
- Dąbrowski K. 1976, *Rezerwat Archeologiczny na Zawodziu w Kaliszu*, Roczn. Kal., 9, s. 321 - 328.
- Dębska-Luty K. 1974, *Materiały wczesnośredniowieczne i średniowieczne z osady ludności kultury łużyckiej w Kotlinie, woj. Kalisz*, Fontes Arch., 25, 1975, s. 102 - 109.
- 1976, *Badania wykopaliskowe w rejonie kościoła św. Marcina w Poznaniu*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 119, s. 13 - 14.
- Dębska-Luty K., Lipińska A. 1974, *Wyniki prac wykopaliskowych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Łądzie, woj. Konin w 1973 r.*, Fontes Arch., 25, 1975, s. 217 - 220.

- Dunin-Łąsowicz T. 1976, *Evoluzione della tecnologia del trasporti nell'Europa Centrale del XIII secolo*, Arch. Polona, 17, s. 257 - 273.
- Dzieduszycki W. 1976, *Problem eksploatacji zasobów leśnych na przykładzie wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej Kruszwicy*, Spr. Arch., 28, s. 285 - 286.
- 1976a, *Wykorzystanie surowca drzewnego we wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej Kruszwicy*, Kw. HKM., 24/1, s. 35 - 54.
- Dzieje Polski*, 1976, praca zbiorowa pod redakcją J. Topolskiego, Warszawa, ss. 935.
- Dziekoński T. 1976, *Anwendung der Analytischen Methoden bei der Untersuchung Archäologischer Funde*, Arch. Polona, 17, s. 69 - 74.
- Friedbergowa M. 1976, *Bibliografia Historii Polskiej za lata 1935 - 1937*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 224.
- Gaj-Piotrowski W. 1976, *Przyczynki do znalezisk monet rzymskich nad dolnym Sanem*, Wiad. Num., 20/1, s. 14 - 20.
- Galazka J., Koziarowska L. 1976, *Verfahren und manche Probleme der spektrographischen Analyse von antiquitäten Münzen aus Silberlegierungen*, Arch. Polona, 17, s. 103 - 114.
- Gąsior M. 1973, *Materiały z badań wykopaliskowych prowadzonych przez Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim w latach 1967 - 1971 (część I)*, Roczn. Muz. i Ochr. Zab. ziem Polski Środk., 1, 1975, s. 171 - 190.
- Gąssowski J. 1976, rec: Jaskanis Jan, *Obrządek pogrzebowy zachodnich Baltów u schyłku starożytności (I - V w n.e.)*, Wrocław, 1974, ss. 296, zam. w: Roczn. Biał., 13, s. 525 - 528.
- 1976a, rec: Tyszkiewicz Jan, *Mazowsze północno-wschodnie we wczesnym średniowieczu. Historia pogranicza nad Górną Narwią do połowy XIII w.*, Warszawa 1974, ss. 235, zam. w: Roczn. Biał., 13, s. 528 - 530.
- Gediga B. 1976, *Śladami religii Prastłowian*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 286.
- Gedl B. 1976, *Erforschung der mittelalterlichen Werhanlagen im nördlichen Teil des Schlesisch-Klempolnischen Grenzgebietes*, Zesz. Nauk. UJ., Prace Archeologiczne 23, s. 97 - 103.
- Gedl M. i B. 1976, *Periode romaine — civilisation de Przeworsk*, Inv. Arch., 36, pl. 225 - 230.
- Gelles R. 1976, *Bibliografia Historii Śląska za lata 1972 - 1973*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 206.
- Gierlach B. 1976, *Warszawa średniowieczna*, Warsz. Mat. Arch., 8, s. 153 - 173.
- 1976a, *Z problematyki państwa Mieclawa (zagadnienia polityczne, gospodarcze i militarne)*, Roczn. Maz., 6, s. 359 - 410.
- 1976b, rec: Lechosław Rauchut, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska z obudową kamienną na Mazowszu i Podlasiu*, Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, t. 1, 1971, s. 435 - 656, zam. w: Roczn. Maz., 6, s. 480 - 482.
- Głosek M., Kajzer L. 1976, *Miecze z napisami grupy DIC w Europie Środkowej*, Kw. HKM., 24/2, s. 217 - 248.
- Głuszek S., Malcówna A., Perzanowska I. 1976, *Bibliografia Historii Polskiej za rok 1974*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 498.
- Godłowski K. 1976, *W sprawie modelu postępowania badawczego w archeologii*, Historia t. 6, s. 73 - 78.
- 1976a, *Zagadnienie ciągłości kulturowej i kontynuacji osadniczej na ziemiach polskich w młodszym okresie przedrzymskim, okresie wpływów rzymskich i wędrowek ludów*, Arch. Polski, 21/2, s. 378 - 401.
- Godłowski K., Kozłowski J. K. 1976, *Historia starożytna ziem polskich*, Warszawa, ss. 171.

- Górska I. 1976, *Badania archeologiczne w Puszczy Białowieskiej*, Arch. Polski, 21/1, s. 109 - 134.
- Grabarczyk T. 1976, *Stan i potrzeby badań nad rzemiosłem artystycznym okresu rzymskiego w basenie Bałtyku*, Acta Univ. Lodz., Seria 1, z. 11, s. 13 - 18.
- Grabska M. 1976, *Badania wykopaliskowe na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Gieczu, woj. poznańskie*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 119, s. 12.
- Grabska M., Malinowski T. 1974, *Wyniki badań powierzchniowych w rejonie jeziora Bytyńskiego*, Fontes Arch. 25, 1975, s. 160 - 165.
- Grodziska Mazowsza i Podlasia (w granicach dawnego województwa warszawskiego)*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1976, ss. 191.
- Gurba J. 1976, *O wczesnośredniowiecznej archeologii Małopolski*, (rec. pracy A. Żaki, *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Prace Komisji Archeologicznej PAN - Oddział w Krakowie, nr 13, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1974, ss. 653), Roczn. Hist., 42, s. 185 - 192.
- Haftka M. 1976, *Sprawozdanie z badań archeologicznych na grodzisku w Bielanych Wielkich koło Elbląga*, Roczn. Elbl., 7, s. 113 - 150.
- Hachulska-Ledwos R. 1976, *Celtyckie formy do odlewania krążków mennicznych z I w p.n.e., odkryte w Polsce*, Wiad. Num., 20/3, s. 180 - 182.
- Hasegawa J. 1973, *Osadnictwo kultury wenedzkiej w zachodniej części powiatu łódzkiego (gromady: Kuciny i Szydłów)*, Roczn. Muz. i Ochr. Zab. ziem Polski Środk., 1, 1975, s. 130 - 170.
- Hensel W. 1976, *Zagadnienie ciągłości kulturowej i osadniczej. Definicje zespołów archeologicznych*, Arch. Polski, 21/2, s. 365.
- 1976a, rec: Andrzej Żaki, *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1974, s.s 654, zam. w: Sl. Ant., 23, s. 310 - 312.
- 1976b, rec.: *Atti del Congresso Internazionale di Studi Sulla Sicilia Normana* (Palermo 4 - 8 dicembre 1972), Palermo (1973) 1974, ss. 530, zam. w: Sl. Ant., 23, s. 303 - 304.
- 1976c, rec.: *Early Medieval Studies*, t. 8, Stockholm, 1975, ss. 55, zam. w: Sl. Ant., 23, s. 304 - 305.
- 1976d, rec.: Johannes Hoops, *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*, II wyd. pod redakcją H. Becka, H. Jankuhna, H. Kuhna, K. Rankego i R. Wenskusa, t. I, Aachen-Bajuwaren, Berlin - New York, 1973, ss. XXXIII + 627, zam. w: Sl. Ant., 23, s. 308 - 310.
- 1976e, *Pamięci profesora Zdzisława Adama Rajewskiego*, przemówienie nad trumną dn. 7 VI 1974 r., Arch. Polski 21/1, s. 7 - 9.
- Hensel W., Rauchtowa J. 1976, *Prace wykopaliskowe w Debrešte. Polsko-macedońskie badania w Jugosławii*, Kult. i Społ., z. 1, s. 183 - 185.
- Hilmon K. 1976, *Sprawozdanie z badań kurhanu w Doktorcach, gm. Suraz, woj. białostockie*, Roczn. Biał., 13, s. 505 - 506.
- 1976a, *Dwa nowo odkryte kurhany w południowej Białostocczyźnie*, Roczn. Biał., 13, s. 505 - 506.
- Hrobacz T. J. 1976, *Głowica wczesnośredniowiecznej bulawy ze Sławęcina koło Łęczycy*, Pr. i Mat. MAEL., Seria Archeologiczna, 23, s. 287 - 292.
- 1976a, *Miecz z przedstawieniami Marsa i Victorii ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, Wiad. Arch., 41/3, s. 281 - 291.
- Informator Archeologiczny. Badania rok 1975, Warszawa 1976, ss. 339.
- Jadczykowa I. 1976, *Budynki mieszkalne osady produkcyjnej w Przywozie koło Wielunia. Część II*, Pr. i Mat. MAEL., Seria Archeologiczna 23, s. 249 - 271.
- Janikowski J. 1976, *Badania wykopaliskowe na zamku średniowiecznym w Małej Nieszawce w 1975 roku*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 121, s. 2.

- Jodłowski A. 1976, *Technika produkcji soli na terenie Europy w pradziejach i we wczesnym średniowieczu. Studium archeologiczne*, Studia i Materiały do dziejów żup solnych w Polsce 5, ss. 257.
- Jażdżewski K. 1976, rec.: *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko wkleste*. Red. J. Zak. Prace Wydziału Filozoficzno-Historycznego, Seria Archeologiczna 7, Poznań 1975, ss. 270, zam. w: Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna 23, s. 330 - 339.
- Kaczanowski K., Spettowa S, Zaitz E. 1976, *Lecznicza trepanacja czaszki z wczesno-średniowiecznego cmentarzyska w Krakowie—Zakrzówku, wykonana z powodu śród-czaszkowego procesu ekspansyjnego*, Mat. Arch., 16, s. 59 - 70.
- Kaczyński M. 1976, *Badania stanowisk z okresu rzymskiego na Równinie Augustowskiej*, Roczn. Biał., 13, s. 475 - 484.
- Kajzer L. 1976, *Uzbrojenie i ubiór rycerski w średniowiecznej Małopolsce w świetle źródeł ikonograficznych*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 191.
- Kaźmierczyk J. 1976, *Przyczynek do problematyki podków końskich ze średniowiecza*, Acta Univ. Wratisl., 253, Studia Archeologiczne 7, s. 249 - 254.
- Kaźmierczyk J., Godynicki A. 1976, *Górnictwo złota koło Złotoryji na Dolnym Śląsku w XI - XIV wieku w świetle badań archeologicznych i geologicznych*, Acta Univ. Wratisl., 253, Studia Archeologiczne 7, s. 148 - 205.
- Kaźmierczyk J., Kramarek J., Lasota Cz. 1976, *Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1974 r.*, Sil. Ant., 18, s. 177 - 225.
- Kaźmierczyk J., Wachowski K. 1976, *Cmentarzysko szkieletowe z XI - XII w. w Niemczy, pow. dzierżonowski*, Acta Univ. Wratisl., 280, Studia Archeologiczne 9, s. 93 - 140.
- Klichowska M. 1976, *Rezultaty badań próbek archeobotanicznych z grodziska starożytnego w Bninie koło Śremu (w:) Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko stożkowane*, Warszawa—Poznań, s. 117 - 119.
- Kmiotowicz F. 1976, *Tytuły władców Słowian w tzw. „Relacji Anonimowej”, wschodnim źródle z końca IX wieku*, Sl. Ant., 23, s. 175 - 191.
- Kola A., Wilke G. 1976, *Zespół grotów beltów do kusz z grodziska późnośredniowiecznego w Słoszewach koło Brodnicy, w świetle odkryć z 1973 r.*, Zap. Hist., 41/1, s. 81 - 123.
- Kociszewski A. 1976, rec.: *Dzieje Plocka*, Wyd. Towarzystwo Naukowe Plockie, Plock 1973, ss. 636, zam. w: Roczn. Maz., 6, s. 455 - 460.
- 1976a, rec.: *Studia i Materiały do dziejów Ziemi Zawkrzańskiej*, Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych, Nr 11, t. 1, Warszawa 1971, ss. 255, zam. w: Roczn. Maz., 6, s. 460 - 465.
- Kolendo J. 1976, *W sprawie lokalizacji cmentarzyska odkrytego na Mazowszu w końcu XVII wieku*, Wiad. Arch., 41/3, s. 301 - 303.
- Kołodziejwski A., Marcinkian A. 1976, *Materiały z badań powierzchniowych okolic Białowic i Wiciny pow. Lubusko*, Pr. Lubus. Tow. Nauk., Materiały Komisji Archeologicznej, z. 4, s. 215 - 284.
- Kondracki J. 1976, rec.: *Tyszkiewicz Jan, Środowisko naturalne i antropogony dorzecza Narwi przed 1000 lat*, Wrocław 1975, zam. w: Prz. Geograf., z. 1, s. 103 - 106.
- Kowalczyk M. 1976, *Średniowieczna pracownia kowalska na grodzie w Raciężu, pow. Tuchola*, Acta Univ. Lodz., Seria 1, z. 11, s. 59 - 73.
- Koziorowska L. 1976, *Die spektrographische quantitative Analyse von Antiquitäten-gegenständen aus Blei*, Arch. Polona, 17, s. 115 - 122.
- 1976a, *Die Spektrographische quantitative Analyse von Antiquitäten aus Kupfer und Kupferlegierungen*, Arch. Polona 17, s. 89 - 101.
- Kóćka-Krenz H. 1973, *Z nowszych badań nad ornamentyką w sztuce skandynawskiej w tzw. okresie wikingim*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 405 - 443.

- Krakowski S., Pytlas St. 1976, rec: *Powiat rawski, zarys dziejów do końca 1973 r.*, Łódź 1975, zam. w: *Rocz. Łódz.*, 21, s. 257 - 261.
- Kramarek J. 1976, rec: Leon Jan Łuka, *Wierzenia pogańskie na Pomorzu Wschodnim w starożytności i we wczesnym średniowieczu*, Gdańsk 1973, zam. w: *Sil. Ant.*, 18, s. 323 - 325.
- Kranz I. 1976, *Szczątki kostne zwierzęce z wykopalisk w Chojnicach*, *Rocz. Akad. Roln.*, 84, *Archeozoologia* 2, s. 3 - 8.
- Krauze E. 1976, *Grodzisko stożkowane w Bninie koło Śremu* (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko stożkowane*, *Prace Komisji Archeologicznej PTPN, Seria Archeologiczna* 9, Warszawa—Poznań, s. 3 - 115.
- 1976a, *Wczesnośredniowieczny gródek rycerski w Jeziorku koło Turku*, *Pr. i Mat. MAEL.*, *Seria Archeologiczna* 23, s. 293 - 314.
- 1976b, *Z problematyki badań tzw. „grodzisk stożkowatych” w Polsce*, *Spr. Arch.*, 28, s. 283 - 284.
- Krzyżanowska A. 1976, *Skarb denarów rzymskich z Drzewicza*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 88, tabl. LXVI.
- Kultury archeologiczne i strefy kulturowe w Europie środkowej w okresie wpływów rzymskich* (praca zbiorowa), *Zesz. Nauk. UJ.*, 422, *Prace Archeologiczne* 22, ss. 377.
- Kurnatowska Z. 1976, *III Międzynarodowy Kongres Archeologii Słowiańskiej, Bratysława 7 - 14.IX.1975*, *Sl. Ant.*, 23, s. 313 - 316.
- Lalik T. 1976, rec: J. Tyszkiewicz, *Mazowsze północno-wschodnie we wczesnym średniowieczu*, zam. w: *Kw. Hist.*, 83/1, s. 154 - 157.
- 1976a, rec: K. Radwański, *Kraków przedlokacyjny, rozwój przestrzenny*, zam. w: *Kw. Hist.*, 83/4, s. 911 - 913.
- Lasota Cz. 1976, *Tymczasowe wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych przy kaplicy zamkowej w Legnicy*, *Szk. Legn.*, 9, s. 169 - 181.
- Leciejewicz L. 1976, *Słowiańszczyzna Zachodnia*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 262.
- 1976a, *Wczesnośredniowieczne przemiany socjotopograficzne osad miejskich u Słowian Zachodnich w świetle archeologii* (w:) *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej*, Warszawa, s. 35 - 66.
- 1976b, *Early Medieval Sociotopographical Transformations in West Slavonic Settlements in the Light of Archaeology*, *Acta Pol. Hist.*, 34, s. 29 - 56.
- Leśny J. 1976, *Początki, rozwój i upadek kasztelanii na Ostrowie Lednickim*, *Stud. i Mat. do dziej. Wlkp. i Pom.*, (23), 12/1, s. 5 - 37.
- 1976a, *Uwagi o podstawach chronologicznych misy chrzcielnej z Wiślicy*, *Sl. Ant.*, 23, s. 193 - 209.
- Liana T. 1976, *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Łęgonicach Małych, gm. Odrzywół, woj. radomskie, na stanowisku I*, *Wiad. Arch.*, 41/4, s. 461 - 487.
- 1976a, *Kurhan i cmentarzysko płaskie kultury przeworskiej na stan. II w Łęgonicach Małych, pow. Opoczno*, *Wiad. Arch.*, 41/1, s. 64 - 127.
- Łowmiański H. 1976, *Problematyka początków państwa polskiego w nowych badaniach historycznych*, *Sl. Ant.*, 23, s. 75 - 110.
- Łuka L. J. 1974/1975, *Problematyka badań archeologicznych nad dziejami Pomorza Gdańskiego w starożytności, w trzydziestolecie PRL*, *Rocz. Gd.*, 34/35, 1976, s. 125 - 172.
- Madyda R. 1976, *Wczesnośredniowieczne naczynie miniaturowe z Opatowca, woj. Kielce*, *Spr. Arch.*, 28, s. 231 - 233.
- Makiewicz T. 1976, *Ołtarze i „paleniska” ornamentowane z epoki żelaza w Europie*, *Prz. Arch.*, 24, s. 103 - 183.
- 1976a, *Późnolateński piec garncarski z Janikowa, woj. bydgoskie*, *Sl. Ant.*, 23, s. 153 - 164.

- 1976b, *W sprawie metodyki badań nad hodowlą pradziejową*, Kw. HKM., 24/2, s. 307 - 314.
- Malinowski T. 1974, *Badania wykopaliskowe na stan. 4 i 12 w Komorowie, woj. Poznań w 1974 r.*, Fontes Arch., 25, 1975, s. 211 - 216.
- 1976, *Rubież archeologiczna na południu ziem polskich a kwestia kontynuacji osadniczej między II okresem epoki brązu a początkiem II w n.e.*, Arch. Polski, 21/2, s. 374 - 377.
- Maunzer H. 1976, *Z problematyki badań nad starożytną i wczesnośredniowieczną metalurgią żelaza w Bułgarii*, Kw. HKM., 24/2, s. 295 - 305.
- Matuszewski A., Wielowiejski J. 1976, *Statystyczna metoda badania reprezentatywności znalezisk monet rzymskich (część III)*, Wiad. Num., 20/4, s. 216 - 232.
- Mazur A., Mazur Z. 1976, *Badania znalezisk żelaznych przy użyciu nowoczesnej techniki mikroskopii elektronowej, transmisyjnej i optycznej*, Arch. Polski, 21/1, s. 11 - 37.
- Mączyńska M. 1976, rec: Stawiarska T., *Paciorki szklane z okresu wpływów rzymskich występujące w kulturze zachodniobałtyjskiej*, Arch. Polski, 19, 1974, z. 1, s. 177 - 233, zam. w: Roczn. Biał., 13, s. 545 - 549.
- Miszkievicz B. 1976, *Analiza antropologiczna wczesnośredniowiecznych szczątków kostnych ludzkich z badań ratowniczych na terenie zamku legnickiego*, Szk. Logn., 9, s. 183-200.
- Modrzewska H., Musianowicz K. 1976, *Wyniki badań na wielokulturowych stanowiskach w Węgiercach, woj. bydgoskie w roku 1974*, Wiad. Arch., 41/3, s. 325 - 341.
- Mościcki W., Pazdur F. M. 1976, *Podstawowe informacje dotyczące sposobu pomiaru, obliczenia i interpretacji wieku próbek organicznych ze świętokrzyskich piecowisk dymarskich, datowanych metodą C₁₄*, Mat. Arch., 16, s. 55 - 58.
- Musianowicz K. 1976, *Przyczynek do kontaktów polsko-pruskich w początkach średniowiecza*, Wiad. Arch., 41/4, s. 396 - 398.
- Nawroński T. 1973, *Klasztor Cystersek w Cedyni, pow. Chojna w świetle badań archeologicznych. Część II*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 271 - 364.
- Niewęgłowski A. 1976, *Pradzieje obszaru Warszawy w okresach lateńskim i rzymskim*, Warsz. Mat. Arch., 8, s. 122 - 152.
- 1976a, rec: Dąbrowska Teresa, *Wschodnia granica kultury przeworskiej w późnym okresie lateńskim i wczesnym okresie rzymskim*, Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, 2, 1973, s. 127 - 253, zam. w: Roczn. Biał., 13, s. 539 - 545.
- 1976b, rec: G. Domański, *Zagadnienie tzw. kultury burgundzkiej*, zam. w: Arch. Polski, 21/1, s. 220 - 226.
- Nowakowski A. 1976, *W sprawie datowania ostróg z gwiaździstym bodźcem*, Acta Univ. Lodz., Seria 1, z. 11, s. 75 - 82.
- Okulicz J. 1976, *Dyskusyjne problemy w pradziejach obszaru zachodniobałtyjskiego*, Acta Balt. Slav., 9, s. 133 - 147.
- Okuliczowie J. Ł. 1976, *Cmentarzyska kultury pomorskiej i z okresu rzymskiego w Miłchalkowie, gm. Dobrzyń, woj. Włocławek*, Wiad. Arch., 41/4, s. 435 - 459.
- Olczak J; Siuchniński K. 1976, *Typologia wczesnośredniowiecznych grodzisk Pomorza Środkowego*, Sl. Ant., 23, s. 111 - 152.
- Parczewski M. 1976, *Badania archeologiczne na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Komorowie, pow. Koźle*, Wiad. Arch., 41/2, s. 210 - 215.
- 1976a, *Badania poszukiwawcze nad środkowym Sanem w roku 1973*, Spr. Arch., 28, s. 257 - 266.
- 1976b, *Frühmittelalterliche Burgen in der Hochebene von Glubczyce*, Zesz. Nauk. UJ, 424, Prace Archeologiczne 23, s. 81 - 95.
- Pasierbski M, 1976, rec: Siuchniński K., *Zależność między osadnictwem wczesnośredniowiecznym a głównymi elementami fizykogeograficznymi na Pobrzeżu Wschodniopomorskim*, Arch. Polski, 21/2, s. 429 - 432.
- Pawłowska H. 1976, *Die Fertigung von Eichproben und Spektralanalyse von Glasantiquitäten*, Arch. Polona, 17, s. 75 - 87.

- Pazda St. 1976, *Badania nad problematyką pracowni garncarskich z IV - V w. na Dolnym Śląsku*, Acta Univ. Wratisl., 253, Studia Archeologiczne 7, s. 165 - 203.
- 1976a, *Wczesnośredniowieczna pracownia hutnicza koło Piotroniowic, powiat wołowski*, Acta Univ. Wratisl., 280, Studia Archeologiczne 9, s. 57 - 92.
- Perzyńska-Holasowa M. 1976, *Przegląd polskich prac dotyczących Słowiańszczyzny starożytnej i wczesnośredniowiecznej na podstawie publikacji z 1974 roku*, Sl. Ant., 23, s. 265 - 301.
- Piaskowski J. 1973, *Dalsze badania metaloznawcze starożytnych przedmiotów żelaznych z Pomorza Zachodniego*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 173 - 191.
- 1975, *Problem starożytnego żelaza „świętokrzyskiego” w świetle nowych badań*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 19/1, 1975, s. 5 - 6.
- 1976, *Classification of Structures of Slay Inclusions in Early Objets Made of Bloomery Iron*, Arch. Polona, 17, s. 139 - 149.
- Piontek J. 1976, *Proces kremacji i jego wpływ na morfologię kości w świetle wyników badań eksperymentalnych*, Arch. Polski, 21/2, s. 247 - 280.
- Piontek J.; Cieślik J. 1976, *Antropologiczna charakterystyka ludności Głogowa na podstawie materiałów szkieletowych z kościoła Św. Stanisława*, Pr. Lubus. Tow. Nauk., Materiały Komisji Archeologicznej, z. 4, s. 285 - 303.
- Piontek J.; Strzałko J. 1973, *Analiza antropologiczna szczątków ludzkich z grobów młodszej epoki brązu i okresu rzymskiego, znalezionych w Wierzbnie, pow. Pyrzyce*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 117 - 128.
- Podwińska Z. 1976, *Wieś środkowoeuropejska w średniowieczu*, Rolnictwo, Kw. HKM., 24/3, s. 374 - 395. Tamże: Bibliografia prac doc. dr Zofii Podwińskiej, s. 395 - 397.
- Polish Archaeological Abstracts, Vol. 6, Abstracts 1/76 - 266/76, Praca zbiorowa pod redakcją A. Dymaczewskiego, Warszawa—Wrocław—Kraków—Gdańsk 1976.
- Forzeziński A. 1973, *Rozwój zasiedlenia regionu pyrzyckiego w VI - VII w. n. e. w świetle dotychczasowych wyników badań archeologicznych*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 193 - 213.
- Powierski J. 1976, rec: Tyszkiewicz Jan, *Środowisko naturalne i antroporegiony dorzecza Narwi przed 1000 lat*, Wrocław 1975, zam. w: Kom. Maz.-Warm., z. 1, s. 93 - 120.
- Prinke A. 1976, *Ratownicze prace wykopaliskowe w Przysieci Starej, województwo Leszno*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 122, s. 11.
- Pyrgała J. 1976, *Badania nad rolnictwem na ziemiach polskich u schyłku starożytności. Osady z III - IV w. w Kobylnikach, woj. kieleckie*, Kw. KHM., 24/3, s. 420 - 428.
- Przygodzka H. 1976, *Manche Metallkundliche Prüfungen von Antiquitätengegenständen*, Arch. Polona, 17, s. 123 - 137.
- Rauchutowa J. 1976, *Czersk we wczesnym średniowieczu od VII do XII wieku*, Wrocław—Warszawa—Gdańsk, ss. 294.
- Radacki Zb. 1976, *Średniowieczne zamki Pomorza Zachodniego*, Warszawa, ss. 345.
- Reyman J. 1975, *Z zagadnień obrotu pieniężnego na terenie Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 19/2, 1976, s. 309 - 310.
- Rogosz R. 1973, *Początki Stargardu w świetle dotychczasowych wyników badań archeologicznych*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 215 - 269.
- Rozen-Przeworska J. 1976, *Ikonografia wschodnioceltycka*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 262.
- Roźnowski F. 1973, *Analiza antropologiczna szczątków kostnych wydobytych na cmentarzysku w Gronowie, pow. Drawsko Pomorskie (stanowisko I)*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 169 - 171.
- Rulewicz M. 1973, *Ślady cmentarzyska ludności kultury lużyckiej i z okresu wpływów rzymskich we wsi Wierzbno, pow. Pyrzyce*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 105 - 116.

- Russocki St. 1976, rec: Kramarek Janusz, *Polska sztuka przedpiastowska*, Wrocław 1975, zam. w: Nowe książki, nr 1, s. 66 - 67.
- 1976a, rec: Modzelewski Karol, *Organizacja gospodarcza państwa piastowskiego. X - XII wiek*, Wrocław 1975, zam. w: Nowe książki, nr. 7, s. 50 - 51.
- Rydzewski J. 1976, rec: J. Kowalczyk, *Badania powierzchniowe pałacem zadaniem archeologii*, Wiad. Arch., 39, 1974, z. 1, s. 28 - 31; oraz w tym samym tomie: R. Mazurowski, *Możliwości poznawcze badań powierzchniowych*, s. 32 - 39; K. Kowalski, *Badania powierzchniowe w archeologii*, s. 40 - 43; S. Woyda, *O pracach nad zdjęciem archeologicznym terenu Mazowsza i Podlasia*, s. 44 - 47, zam. w: Spr. Arch., 28, 320 - 322.
- Salamon M. 1975, *O poznawczej wartości ikonograficznej monet późnorzymskich (IV - V w.)*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 19/1, 1976, s. 1.
- Schramm Z. 1976, *Bydło wczesnośredniowieczne na ziemiach Wielkopolski i Kujaw. Studium morfologiczne na podstawie wykopaliskowego materiału kostnego z Kruszwicy, Międzyrzecza i Santoka*, Roczn. Akad. Roln., 69, ss. 51.
- 1976a, *Różnice morfologiczne i osteometryczne niektórych elementów kości owcy i kozy*, Roczn. Akad. Roln., 84, Archeozoologia 2, s. 9 - 16.
- Sobociński M. 1976, *Materiał kostny zwierzęcy z wczesnośredniowiecznego grodziska stożkowatego w Bninie koło Śremu*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko stożkowate*, Warszawa—Poznań, s. 121 - 146.
- 1976a, *Materiał kostny zwierząt z wykopalisk w Żukowicach*, Roczn. Akad. Roln., 84, Archeozoologia, 2, s. 27 - 33.
- 1976b, *Szczątki kostne zwierząt z osady kultury przeworskiej w Dobieszewicach*, Roczn. Akad. Roln., 84, Archeozoologia, 2, s. 59 - 68.
- 1976c, *Szczątki kostne zwierząt z osady kultury grobów jamowych z okresu wpływów rzymskich w Inowrocławiu*, Roczn. Akad. Roln., 84, Archeozoologia, 2, s. 35 - 47.
- 1976d, *Szczątki zwierzęce z wstępnych badań archeologicznych w Szarleju*, Roczn. Akad. Roln., 84, Archeozoologia, 2, s. 17 - 25.
- SO. 1976, *Badania archeologiczne na Wolinie — Muzeum Narodowego w Szczecinie*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 122, s. 3 - 4.
- Solicki St. 1976, rec: K. Wachowski, *Cmentarzyska doby wczesnopiastowskiej na Śląsku* (Prace Komisji Nauk Humanistycznych PAN, Oddział we Wrocławiu, nr. 3) Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1975, zam. w: Śl. Kw. Hist. Sobótka, 31/4, s. 593.
- 1976a, rec: Z. Wawrzonowska, *Uzbrojenie i ubiór rycerski Piastów Śląskich od XII do XIV wieku*, ŁTN, Wydział II — Nauk Historycznych i Społecznych (Acta Archaeologica Lodziensia, nr. 25) Łódź 1976, ss. 115, zam. w: Śl. Kw. Hist. Sobótka, 31/4, s. 595.
- Strzelczyk J. 1976, *Słowianie koło Erfurtu*, Sl. Ant., 23, s. 211 - 228.
- Strzyżewski Cz. 1976, *Wyniki badań wykopaliskowych Muzeum Archeologicznego prowadzonych na cmentarzyskach kurhanowych w Białej i Sarczu k. Trzcianki w województwie pilskim*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 122, s. 5 - 7.
- Strzyżewski Cz., Żurawski Z. 1976, *Badania weryfikacyjne w Białej na terenie gminy Trzcianka w woj. pilskim*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 122, s. 4 - 5.
- Suchodolski S. 1976, *Jeszcze o brakteatach Bolesława Krzywoustego*, Wiad. Num., 20/1, s. 32 - 41.
- Szafrąński Wł. 1976, *Znalezisko figurki Izidy jako wyraz możliwości penetracji chrześcijaństwa na ziemi polskiej w III wieku*, Arch. Polski, 21/2, s. 355 - 364.
- Szwedzińska A. 1976, *Badania antropologiczne wczesnośredniowiecznego materiału kostnego z cmentarzyska w Niemczy, pow. dzierzoniowski*, Acta. Univ. Wratisl., 280, Studia Archeologiczne 9, s. 141 - 161.
- Szymański W. 1976, *Komunikat o wynikach sondażowych badań grodzisk w Bielsku*

- Podlaskim i we Wnorach-Wypychach gm. Kulesza Kościelne*, Roczn. Biał., 13, s. 501 - 505.
- 1976a, *Wstępne sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Haćkach koło Bielska Podlaskiego przeprowadzonych w latach 1970 - 1973*, Roczn. Biał., 13, s. 487 - 496.
- Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, 1976, 18, ss. 93.
- Śledzik H. 1976, *Sprawozdanie z badań drogi wczesnośredniowiecznej w Żmigrodzie, woj. wrocławskie*, Wiad. Arch., 41/2, s. 216 - 224.
- Tabaczyński S. 1976, *Kultura i kultury w problematyce badań archeologicznych*, Arch. Polski, 21/2, s. 365 - 374.
- Tyszkiewicz L. A. 1976, „Początki Polski” Henryka Łowmiańskiego, Śl. Kw. Hist. Sobótka, 31/4, s. 535 - 547.
- Walenta K. 1976, *Groby z pochówkami szkieletowymi w okresie późnolatańskim i rzymskim na Pomorzu*, Acta Univ. Lodz., Seria 1, z. 11, s. 19 - 43.
- Waluszewska-Bubień A. 1976, *Szczątki kostne ptaków z wykopalisk w miejscowości Węgry*, Roczn. Akad. Roln., 84, Archeozoologia 2, s. 69 - 78.
- 1976a, *Szczątki kostne ptaków z odkrywki archeologicznej z Żukowic*, Roczn. Akad. Roln., 84, Archeozoologia 2, s. 79 - 87.
- Wasilewski T. 1976, *Dulebowie-Lędzianie-Chorwaci. Z zagadnień osadnictwa plemennego i stosunków politycznych nad Bugiem, Sanem i Wisłą w X wieku*, Prz. Hist., 67/2, s. 181 - 194.
- Wawrzonowska Z. 1976, *Uzbrojenie i ubiór rycerski Piastów Śląskich od XII do XIV w.*, Acta Arch. Lodz., 25, ss. 115.
- Wielowiejski J. 1976, *Fragen des Temps in der Zunahme archäologischer und Numismatischer Quellen am Beispiel Römischer Importe*, Arch. Polona, 17, s. 231 - 246.
- Wiereński A. 1976, *Problem strukturalnej i proceduralnej identyfikacji antropologicznej Prastowian*, Śl. Ant., 23, s. 1 - 16.
- Wolska W., Nicolaescu-Plopşor D. 1976, *Uwagi o współzależnościach biologiczno-kulturowych w badaniach populacji pradziejowych*, Wiad. Arch., 41/4, s. 399 - 412.
- Wołągiewicz M. D. 1973, *Materiały do bibliografii archeologii polskiej Pomorza Zachodniego za rok 1972*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 581 - 588.
- Wołągiewicz R. 1973, *Gronowo 1973, Badania na cmentarzysku kurhanowym z okresu wpływów rzymskich*, Mat. Zachpom., 19, 1976, s. 129 - 167.
- Woźniak Z. 1976, *A Survey of the Investigations of the Bronze and Iron Age Sites in Poland 1975*, Spr. Arch., 28, s. 271 - 276.
- Wyniki badań na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Łądzie, woj. Konin w 1976 r.*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 122, 1976, s. 10 - 11.
- Zaitz E. 1976, *Badania archeologiczne w południowej części plant przy ul. Waryńskiego w Krakowie (Południowo-wschodnia krawędź Okołu)*, Mat. Arch., 16, s. 71 - 108.
- Zbiński A. 1976, *Archeologia o przemianach przestrzennych na terenie Gdańska w IX - XIII w.*, (w:) *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej*, Warszawa, s. 99 - 111.
- 1976a, *Archaeology on Spatial Changes in Gdańsk*, Acta Pol. Hist., 34, s. 85 - 95.
- 1976b, *Ichthyological Studies on Fishing in Gdańsk in the 9th - 11th Centuries Based on Archaeological Materials from Pomerania*, Arch. Polona, 17, s. 247 - 255.
- 1976c, *Osiągnięcia 30 lat badań nad najdawniejszymi dziejami Gdańska i Pomorza Gdańskiego*, Spr. Gd. Tow. Nauk., nr 2, s. 104 - 114.
- 1976d, *Początki Gdańska w świetle najnowszych badań*, Spr. Gd. Tow. Nauk., nr 2, s. 253 - 258.
- 1976e, *Sprawozdanie z III Międzynarodowego Kongresu Archeologii Słowiańskiej w Bratysławie w dniach 7 - 14. IX. 1975 r.*, Spr. Gd. Tow. Nauk., nr 2, s. 62.
- Zeylandowa M. 1976, *Prace badawcze na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Łądzie*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 119, s. 14.

- Ziemlińska-Odojowa W. 1976, rec: Jaskanis Jan, *Omentarzysko z okresu rzymskiego w Cecelach pow. Siemiatyże*, Spr. Arch., 24, 1972, s. 82 - 102, zam. w: Roczn. Biał., 13, s. 552 - 553.
- 1976a, rec: Mączyńska M, *Uwagi o chronologii i rozprzestrzenieniu paciorków w okresie rzymskim i we wczesnej fazie okresu wędrówek ludów w Polsce*, Arch. Polski, 17/2, 1972, s. 349 - 390, zam. w: Roczn. Biał., 13, s. 549 - 552.
- Zientara B. 1976, *Przełom w rozwoju miast środkowoeuropejskich w pierwszej połowie XIII wieku (w związku z książką A. Wędzkiego, Początki reformy miejskiej w środkowej Europie do połowy XIII wieku)*, Prz. Hist., 67/2, s. 219 - 243.
- Zoll-Adamikowa H. 1976, *Major Results of 1975 Excavations of Early Medieval Sites in Poland*, Spr. Arch., 28, s. 277 - 281.
- 1976a, *Uwagi o sposobach badania wczesnośredniowiecznych kurhanów ciałopalnych*, Arch. Polski, 21/2, s. 281 - 318.

REVUE DES TRAVAUX POLONAIS SUR LES PEUPLES SLAVES DE L'ANTIQUITÉ ET DU HAUT MOYEN-ÂGE

Publications de 1976

par

MARIA PERZYŃSKA HOLASOWA (Poznań)

Résumé

L'article contient la revue des travaux récents se rapportant à l'histoire et la culture des peuples slaves à la fin de l'Antiquité et durant le haut Moyen-Âge sur les terres polonaises. L'auteur passe en revue et rédige un rapport sommaire des publications de matériaux et de comptes-rendus des recherches dans les sites de cette époque, revise les études plus générales, synthétiques, et celles plus particulières se rapportant à diverses questions de colonisation, d'économie, aux problèmes de divisions culturelles de continuité culturelle et colonisatrice, de croyance, de coutumes et rites funèbres et beaucoup d'autres. L'article est complété par une bibliographie présentée par ordre alphabétique.